

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revidering av bestämmelserna om tingsrätternas sammansättning

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen föreslås en ändring av bestämmelserna angående tingsrätternas sammansättning i rättegångsbalken, lagen om rättegång i brottmål samt tingsrättslagen.

En sammansättning bestående av en tjänstedomare och tre nämndemän ska fortfarande vara domför vid behandlingen av alla brottmål. Som ett nytt sammansättningsalternativ föreslås en sammansättning med tre tjänstedomare som ska kunna handlägga alla sådana brottmål där sammansättningen anses motiverad med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

Sammansättningen med en tjänstedomare och tre nämndemän ska fortsättningsvis kunna förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. Under samma förutsätt-

ningar kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman.

Domförheten i endomarsammansättning föreslås bli utvidgad att gälla sådana brott på vilka enligt åtalet kan följa fängelse i högst två år samt vissa namngivna brott.

Enligt propositionen ska nämndemännen inte längre delta i behandlingen av tvistemål. Tvistemålen ska behandlas i endomarsammansättning eller tredomarsammansättning.

En notarie eller tingsfiskal ska inte längre vara behöriga att verka som ordförande i en nämndemannasammansättning. De ska förutom i tvistemål också i brottmål kunna verka i tredomarsammansättning vid sidan av två tjänstedomare. I övrigt bibehålls behörighetsregleringen angående notarier och tingsfiskaler i sak oförändrad.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2009.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÅN MOTIVERING	3
1 INLEDNING.....	3
2 NULÄGE	3
2.1 Lagstiftning och praxis.....	3
Nämndemännens behörighet och tingsrätternas nuvarande sammansättningar	3
Val av nämndemän, deras antal och deltagande vid sammanträdesbehandlingen	4
2.2 Lagstiftningen i utlandet	5
Sverige.....	5
Norge.....	5
Danmark	6
Tyskland	7
England och Wales.....	7
2.3 Bedömning av nuläget	7
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN.....	9
4 PROPOSITIONENS EKONOMISKA KONSEKVENSER.....	14
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	15
6 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER.....	15
DETALJMOTIVERING	16
1 LAGFÖRSLAGEN	16
1.1 Rättegångsbalken	16
2 kap. Om domförhet	16
8 kap. Behandling av anökningsärenden	20
1.2 Lagen om rättegång i brottmål	21
6 kap. Om huvudförhandling	21
1.3 Tingsrättslagen	21
2 IKRAFTTRÄDANDE	24
3 FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN OCH LAGSTIFTNINGSORDNING	24
LAGFÖRSLAG	26
1. Lag om ändring av rättegångsbalken.....	26
2. Lag om ändring av 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål.....	27
3. Lag om ändring av tingsrättslagen	28
BILAGA	30
PARALLELLTEXTER	30
1. Lag om ändring av rättegångsbalken.....	30
2. Lag om ändring av 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål.....	33
3. Lag om ändring av tingsrättslagen	34

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Nämndemannasystemet har långa traditioner i Finland, eftersom lekmän i någon sammansättning har deltagit i rättsskipningen alltsedan 1200-talet. Till det nuvarande systemet övergick man i samband med under-rättsreformen 1993. Då förenhetligades underrätterna och man tog i bruk ett system, där rösträtten i tingsrätten i brottmål och vissa tvistemål vid sidan av yrkesdomaren utövas av en lekman, dvs. en nämndeman.

Före nämnda reform verkade lekmän i dömande uppgifter närmast endast i häradsrätterna. Nämnden, som bestod av 5—7 nämndemän och som verkade vid sidan av yrkesdomarordföranden hade en kollektiv röst. Endast åsikten hos en enig nämnd vann över yrkesdomarens åsikt.

Rådstuvurättens bassammansättning var tre yrkesdomare. Förutom dessa fanns det i vissa rådstuvurätter politirådmän som hade en individuell röst och som inte var inte lagfarna. Däremot finns det inte och fanns inte heller före 1993 års reform lekmanndomare vid hovrätten eller högsta domstolen. Inte heller i förvaltningsdomstolarna är lekmannen representerade.

2 Nuläge

2.1 Lagstiftning och praxis

Nämndemännens behörighet och tingsrätternas nuvarande sammansättningar

Enligt 1 kap. 2 § i rättegångsbalken finns i tingsrätterna som lagfarna medlemmar en lagman och tingsdomare samt som övriga medlemmar nämndemän. Som ordförande för tingsrätten fungerar alltid en lagfaren medlem.

Angående de allmänna behörighetskraven för nämndemän föreskrivs i 6 § i tingsrättslagen (581/1993). En nämndeman ska vara finsk medborgare och bosatt i en kommun som hör till tingsrättens domkrets, han eller hon får inte vara försatt i konkurs eller hans eller hennes handlingsbehörighet får inte ha

begränsats och han eller hon ska anses lämplig att vara nämndeman. Dessutom förutsätts att en nämndeman avlägger domared eller avger en motsvarande försäkran samt av personen minst 25 års ålder. Dessutom får en person som har fyllt 63 år inte utnämnas till nämndeman. En person som har en tjänst vid en allmän domstol eller en straffanstalt eller som i sin tjänst utför utsokningsuppgifter, förundersökning av brott, tull- eller polisbevakning, inte heller en allmän åklagare, advokat eller någon som yrkesmässigt bedriver advokatverksamhet får inte vara nämndeman.

Nämndemännens särskilda behörighet, dvs. ojävighet bestäms på samma sätt som domarnas ojävighet i allmänhet. På nämndemän tillämpas alltså bestämmelserna i 13 kap. i rättegångsbalken angående grunderna för domarjäv.

Enligt den gällande 2 kap. 1 § i rättegångsbalken fungerar som bassammansättning i brottmål en sammansättning med en lagfaren medlem från tingsrätten och tre nämndemän. Enligt 2 kap. 5 § i rättegångsbalken behandlas tvistemål av en yrkesdomare, men under vissa förutsättningar i en sammansättning med flera medlemmar. Sammansättningen består då huvudsakligen av tre lagfarna medlemmar, men den ovan angivna nämndemannasammansättningen är domför i vissa angivna typer av tvistemål. Dessa är 1) samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad och underhåll för make, 2) vårdnad om barn, umgängesrätt och underhåll, 3) fastställande eller upphävande av faderskap, 4) adoption, 5) förmynderskap och 6) hyresförhållanden. En nämndemannasammansättning är vidare möjlig i vissa jorrdomstolsärenden som behandlas vid tingsrätten. Enligt 2 kap. 2 § i rättegångsbalken kan nämndemannasammansättningen i brottmål och tvistemål förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem och en fjärde nämndeman.

Enligt 2 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken kan en lagfaren domare ett brottmål i stället för i en nämndemannasammansättning också avgöra brottmål i en sammansättning med en yrkesdomare om för det brott som nämns i åtalet inte föreskrivs något annat eller sträng-

are straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader. Strängare straff än böter kan då inte dömas.

Enligt 2 kap. 6 § 2 mom. i rättegångsbalken kan en lagfaren domare i enlighet med 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål (681/1997), nedan BrRL, avgöra ett ärende i skriftligt förfarande utan att huvudförhandling hålls. Förutsättningarna för ett skriftligt förfarande är att 1) det för inget enskilt brott som anges i åklagarens åtal har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst två år, 2) svaranden har erkänt gärningen och har samtyckt till ett skriftligt förfarande, 3) svaranden var myndig när gärningen begicks, 4) målsäganden inte yrkar på muntlig behandling och 5) en huvudförhandling med hänsyn till utredningen i målet är obehövlig. Med det sist nämnda avses att målet ska föras till muntlig behandling om bevisningen i ärendet är oklar eller motsägelsefull. I skriftligt förfarande kan som straff dömas ut fängelse i högst nio månader.

I tingsrätternas rättsskipningsuppgifter fungerar också notariater och tingsfiskaler som utför domstolspraktik och vilkas behörighet är mera begränsad än yrkesdomarnas. Enligt 17 § i tingsrättslagen (581/1993) kan den som har tjänstgjort som notarie i fyra månader med lagmannens förordnande fungera som ordförande i en nämndemannasammansättning enligt 2 kap. 1 § i rättegångsbalken förutom, dock inte i brottmål i vilka den åtalade är häktad eller i vilka det för ett i åtalet avsett enskilt brott under de omständigheter som nämnts i åtalet har föreskrivits något annat eller strängare straff böter eller fängelse i två år. Vidare kan en notarie med lagmannens förordnande fungera som ordförande i en endomarsammansättning som avses i 2 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken med undantag för häktnings- och reseförbudsärenden, samt avgöra ärenden i ett skriftligt förfarande i enlighet med 5 a kap i BrRL, men han eller hon får inte döma ut ett strängare straff än böter. En allmän begränsning är att en notarie inte får förordnas att behandla ett mål som på grund av sin art eller omfattning bör anses vara svårt att avgöra. Enligt 3 b § i tingsrättslagen motsvarar tingsrättsfiskalens behörighet en notaries fulla behörighet.

Val av nämndemän, deras antal och deltagande vid sammanträdesbehandlingen

Justitieministeriet fastställer antalet nämndemän. Kommunfullmäktige ska välja nämndemännen för en period som motsvarar kommunfullmäktiges mandatperiod och på ett sådant sätt att de så rättvist som möjligt representerar kommuninvånarnas ålders-, närings-, könsfördelning samt de språkliga förhållandena. Det finns sammanlagt ca 3 700 nämndemän.

År 2006 avgjorde tingsrätterna ca 98 000 straffrättsliga ärenden. Då från avgörandena dras av förvandlingsstraffen för böter återstår ca 75 000 avgjorda ärenden, av vilka knappt 7 800 avgjordes som ett handläggningsavgörande. Det mest allmänna handläggningsavgörandet var förenande av ärenden.

Av de ovan nämnda ärendena behandlades något över 41 000 ärenden i nämndemannasammansättning. Granskat med hänsyn till brottsrubriceringen behandlades i nämndemannasammansättning mest grova rattfyllerier (11 600). De följande största grupperna var misshandel (7 300) och grovt äventyrande av trafiksäkerheten (2 800) samt stöld (2 200). Förutom de ovan nämnda gärningarna var gärningarna i sin motsvarande grova gärningsform ca ettusen ärenden (770 fall av grov misshandel och 340 fall av grov stöld), dvs. sammanlagt ca 25 000 ärenden. Rubriceringarna i fråga utgjorde ca 60 procent av de ärenden som behandlades i nämndemannasammansättning.

I fråga om tvistemål var användningen av en nämndemannasammansättning däremot mycket sällsynt. T.ex. år 2006 avgjordes vid tingsrätterna 202 150 civilärenden, av vilka 102 i nämndemannasammansättning. Antalet nämndemannaärenden måste anses litet trots att de nämnda civilärendena omfattade ca 150 000 icke tvistiga fordringsmål där det inte har varit fråga om en egentlig rättegång utan att skaffa sig en utskökningsgrund för att driva in fordran genom utskökningsåtgärder.

Nämndemännen har en likadan individuell rösträtt som yrkesdomarna. Då nämndemännen deltar i behandlingen av behandlingen av målet är deras ansvar för avgörandet alltså betydande. Detta ansvar kan förverkligas

som antingen ett straffrättsligt eller ett skadeståndsrättsligt ansvar. I praktiken minskas visserligen nämndemännens ansvar av att de upp till en viss gräns kan lita på den redogörelse angående innehållet i gällande rätt som ges av den juristdomare som fungerar som ordförande.

En omständighet med hjälp av vilken det går att bedöma nämndemännens inverkan på domstolens beslutsverksamhet är antalet omröstningsavgöranden som ges i nämndemansammansättning. Antalet omröstningsavgöranden har senast utretts av rättspolitiska forskningsinstitutet (de Godzinsky, Virve-Maria – Ervasti, Kaijus: Lautamiehet tuomareina. Rättspolitiska forskningsinstitutet. Publikationer 162, Helsingfors 1999). Enligt nämnda undersökning kan antalet omröstningsavgöranden i nämndemansammansättning anses vara marginellt såväl i brott- som i civilmål. År 1997 förekom det omröstningsavgöranden i mindre än en halv procent av alla brottmål som behandlades i nämndemansammansättning. När det gällde tvistemål och ansökningsärenden var procentandelen två i fråga om vardera ärendegruppen.

2.2 Lagstiftningen i utlandet

Sverige

I Sverige används nämndemän i beslutsammansättningen i tingsrätten och hovrätten. Vid brottmål består nämndemansammansättningen av en lagfaren domare och tre nämndemän. Också en förstärkt sammansättning är möjlig. Om målets omfattning eller svårighetsgrad kräver det, kan domstolens sammansättning enligt den svenska rättegångslagen (rättegångsbalken) förstärkas med en lagfaren domare och en nämndeman. Vid behov kan sammansättningen också förstärkas med en eller två specialiserade på ekonomiska frågor och den andra på beskattning.

I en sammansättning med en lagfaren domare får man avgöra sådana brottmål där det inte har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader. Det är då inte tillåtet att döma ut ett strängare straff än böter.

I civilmål hör nämndemän till tingsrättens sammansättning särskilt i vissa familjerättsliga mål där tingsrätten är domför i en sammansättning med en lagfaren domare och tre nämndemän. I allmänhet behandlas dock tvistemålen i en sammansättning med en eller tre tjänstedomare.

I hovrätterna används i brottmål samt i vissa familjerättsliga mål en nämndemansammansättning. I dessa mål är hovrätten domför i en sammansättning med tre lagfarna domare och två nämndemän. Också en förstärkt sammansättning är möjlig. Sammansättningen får då bestå av högst fyra lagfarna medlemmar och tre lekmannamedlemmar. I sådana brottmål där det inte finns skäl att döma ett strängare straff än böter är hovrätten dock domför utan nämndemän.

I yttrande- och tryckfrihetsmål använder man i Sverige ett juryssystem. I dessa mål består juryn av nio medlemmar och dess uppgift är att besluta om det vid användningen av massmedier överhuvudtaget har begåtts ett brott. Om minst fyra av juryns medlemmar anser att något brott inte har begåtts, frias svaranden från åtalet.

Om åtminstone sex av juryns medlemmar för sin del anser att ett brott har begåtts, går ärendet vidare till en sammansättning med tre lagfarna domare som beslutar om straff och eventuella skadestånd. Vid denna behandling är domstolen bunden till juryns avgörande i det avseendet att den inte kan bedöma gärningen strängare än juryn. Däremot kan man vid behandlingen komma till en helt friande dom samt till en brottsrubricering som är lindrigare än juryns bedömning. Motsvarande bestämmelser gäller också ett eventuellt överklagande.

Användningen av jurysystemet är dock frivilligt i Sverige, eftersom parterna i målet kan besluta att direkt hänskjuta målet till en egentlig domstolsbehandling utan ett juryskede som föregår den.

Norge

I Norge hör nämndemän till domstolens sammansättning såväl i underrätten (tingrett) som i den första fullföljdsinstansen (lagmannsrett). Nämndemännen har en individu-

ell rösträtt och de kan behandla såväl tvistemål som brottmål.

Enligt rättegångslagen för tvistemål (tvisteloven) deltar nämndemännen i underrättsbehandlingen av tvistemål, om domstolen anser en nämndemannasammansättning behövlig eller om någon part kräver det. Sådana yrkanden är i praktiken mycket sällsynta. I underrätten består nämndemannasammansättningen vid tvistemål av en lagfaren ordförande och två lekmän. Vid överklagande av tvistemål kan man i domstolens sammansättning ta in två lekmanamedlemmar. Vid överklagande är antalet lagfarna domare tre.

Enligt den norska brottsrättegångslagen (straffeprocessloven) avgörs lekmanamedverkan på grundval av såväl brottets grovhetsgrad som i vissa fall också av svarandens åsikt. Vid brottmål är underrättens bassammansättning en lagfaren domare och två nämndemän. I omfattande mål eller av särskilda skäl kan sammansättningen bestå av också två lagfarna domare och tre lekmän.

Vid brottmål som har erkänts är en sammansättning med en lagfaren domare möjlig, om såväl den åtalade som domstolen godkänt det. Det är då inte längre fråga om en egentlig huvudförhandling för ett brottmål, utan om ett summariskt förfarande benämnt hörandedom.

I fullföljdsinstansen är bassammansättningen för brottmål tre lagfarna domare och fyra nämndemän. Vid grövre brottmål där det för det brott som överklagas kan följa fängelse i mera än sex år bestäms skuldfrågan först av en jury med 10 medlemmar (lagrett). Om sju jurymedlemmar anser svaranden skyldig, överförs påföljdsfrågan att avgöras av tre lagfarna medlemmar och fyra jurymedlemmar. Om de tre tjänstedomarna för sin del anser att juryn har gett en felaktig friande dom, avgörs skuldfrågan i en sammansättning med tre tjänstedomare och fyra lekmän.

Danmark

Enligt den danska rättegångslagen (retsplejeloven) deltar nämndemännen i allmänna domstolar endast i avgörandet av brottmål och de har inte behörighet att avgöra privaträttsliga anspråk ens då dessa behandlas i samband med ett brottmål.

Lekmännen deltar i den dömande verksamheten i brottmål i allmän underrätt (byret) samt i den första fullföljdsinstansen (landret). Sammansättningen för lekmanarepresentationen beror framförallt på hur allvarlig den gärning är för vilken åtalet gäller. I bötesärenden är utgångspunkten att en nämndemannasammansättning inte överhuvudtaget används. I brottmål som är allvarligare än bötesärenden förekommer i underrätten och i den första fullföljdsinstansen nämndemannaärenden av två slag. I brottmål där man kan döma till ett frihetsstraff på minst fyra år, används för lekmännen benämningen jurymän och på motsvarande sätt är benämningen på ett nämndemannamål jurymål. Om det frihetsstraff som ska dömas ut är mindre än fyra år, kan om nämndemännen på finländskt manér användas benämningen nämndemän och om de ärenden som de avgör benämningen nämndemannamål.

Man kan tänka sig att behandlingen av dessa nämndemannamål skäligen långt motsvarar nämndemannabehandlingen i Finland.

I underrätten består sammansättningen i jurymål av tre tjänstedomare och sex jurymän. I nämndemannamål är underrätten för sin del domför då där finns en lagfaren domare och två lekmanamedlemmar. Vid behandlingen av ekonomiska brott i nämndemannasammansättning kan det dock under vissa förutsättningar förordnas en förstärkt sammansättning där det sitter två tjänstedomare och tre lekmanamedlemmar.

I första fullföljdsinstans är juryammansättningen tre tjänstedomare och nio jurymän. I nämndemannamålen är rättens sammansättning för sin del tre tjänstedomare och tre nämndemän.

Lekmännens rösträtt och beslutanderätt är beroende av sammansättningen. Nämndemännen har en individuell rösträtt och deltar också i övrigt i den dömande verksamheten jämställt med tjänstedomarna.

Jurymännen primära uppgift är att avgöra skuldfrågan. Då det röstas om denna har såväl tjänstedomarna som jurymännen lika rösträtt, dvs. var och en har en röst. I underrätten förutsätts då för en fällande dom att minst fyra jurymän och två tjänstedomare anser att den åtalade är skyldig. I fullföljdsinstansen förutsätts för sin del för en fällande

dom minst sex röster från jurymännens sida och två av tjänstedomarna.

Efter det att rätten har förklarat den åtalade skyldig bestämmer rätten i juriesammansättning också om straffen. Också då har jurymännen en röst var. Däremot har tjänstedomarnas rösträtt förstärkts i påföljdsfrågor på ett sådant sätt att deras sammanlagda röstetal motsvarar jurymännens röstetal.

Eftersom jurymännen primära uppgift på det sätt som beskrivits ovan är en bedömning av bevisfrågan, är dock i fullföljdsdomstolen alltid blott en nämndemannasammansättning tillräcklig, om överklagandet inte gäller skuldfrågan.

Tyskland

I Tyskland är lekmanamedlemmarnas deltagande i avgörandet av brottmål avhängigt såväl av hur allvarligt målet är och av rättsinstansen. För det första är en yrkesdomare behörig att vid tingsrätten (Amstgericht) avgöra sådana brottmål där det kan dömas ut fängelse i högst två år. Brottmål som är allvarligare än detta och där man döma ut ett fängelsestraff på högst fyra år behandlas i första instans i tingsrättens nämndemannasammansättning, som består av en yrkesdomare som fungerar som ordförande samt två nämndemän. Nämndemannasammansättningens lekmanamedlemmar har en individuell rösträtt.

Domstolen i första instans för de allvarligaste brotten och fullföljdsinstans för tingsrättens avgöranden är delstatens underrätt (Landsgericht). Vid den muntliga huvudförhandlingen vid brottmål hör till dess sammansättning alltid lekmanamedlemmar. Om det är fråga om ett mål som behandlas i första instans vid delstatens underrätt, är den behöriga sammansättningen för sin del en yrkesdomare samt två nämndemän.

England och Wales

I England och Wales avviker lekmännens deltagande i den dömande verksamheten i betydande grad från det finländska systemet. Med hänsyn till nämndemannasystemet är det centrala brottens indelning i å ena sidan obetydliga brott (summary offences) samt å

andra sidan grova strafflagsbrott (indictable offences). Av dessa behandlas de först nämnda i första instans vid en domstol benämnd Magistrates Court, medan forum för strafflagsbrotten är Crown Court. Vidare hör till gränsområdet för obetydliga och grova brott en tredje grupp mål som kan behandlas antingen vid Magistrates Court eller vid Crown Court. Beslutet om behörig domstol fattas i dessa ärenden av Magistrates Court.

Lekmännens deltagande i den dömande verksamheten är beroende av om den första instansen som behandlar ärendet är Magistrates Court eller Crown Court. Vid den förstnämnda består beslutssammansättningen som utgångspunkt av två eller tre lekmanadomare som biträds av ett lagfaret biträde. I dessa mål har lekmanadomarna en individuell rösträtt. I vissa större städer kan som Magistrates Court-domare fungera också lagfarna personer. Magistrates Court är då behörig i en endomarsammansättning. I huvudsak behandlas vid Magistrates Court sådana brottmål på vilka kan följa ett fängelsestraff på högst 12 månader.

Om däremot den första domstolen som behandlar målet är Crown Court utgörs domstolens lekmanarepresentation av en jury på tolv personer vars uppgift är att avgöra skuldfrågan. Om juryn anser att svaranden är skyldig hänskjuts målet till en lagfaren domare vars uppgift är att bestämma straffet. I egenskap av fullföljdsdomstol hör till Crown Courts sammansättning lekman endast då överklagandet gäller bevisningen. Crown Court är då domför i en sammansättning med två tjänstedomare och en lekmanamedlem.

I England finns det inte lekman vid de högre fullföljdsdomstolarna, som är The Court of Appeal och som den högsta instansen House of Lords.

2.3 Bedömning av nuläget

Det nuvarande nämndemannasystemet har i praktiken fungerat rätt så bra. Såsom kommittén för utvecklande av domstolsväsendet i sitt betänkande konstaterar kan man som en indikator för hur väl systemet fungerar se på omröstningarna i nämndemannasammansättning. Så som det redan ovan konstaterades utgör omröstningarna ett undantag, och hu-

vudsakligen avgörs ärendena i nämndemansammansättning enhälligt. På grundval av vissa avgöranden som träffats med nämndemännens röster och som också väckt diskussion i offentligheten går det inte heller att dra en slutsats om att nämndemannasystemet inte fungerar. Genast efter underrättsreformen uppstod det problem i vissa tingsrätter med att arrangera nämndemannasammanträden bl.a. för att vissa nämndemän uteblev från sammanträdena. Man har långt kommit ifrån dessa initialproblem och dessa problem utgjorde inte ens ursprungligen en strukturell olägenhet i systemet.

Nämndemannasystemet i sin nuvarande form kräver dock utveckling. Kommittén för utvecklande av domstolsväsendet fann behov av en reform av systemet i tre avseenden: 1) i fråga om omfattningen av användningen av nämndemannasystemet, 2) i fråga om förfarandet då nämndemän väljs samt 3) i fråga om omröstningsbestämmelserna. Vi koncentrerar oss här på omfattningen av användningen av nämndemän, men man måste också i fortsättningen noggrant följa med också eventuella ändringsbehov när det gäller förfarandet då nämndemän väljs samt omröstningsbestämmelserna.

Man har på flera grunder såväl försvarat som motsatt sig lekmännens deltagande i rättsskipningen. I uppräknad form har huvudsakligen följande grunder nämnts: traditionen, folkets rättskänsla, att upprätthålla tilltron till rättsväsendet, en demokratisk kontroll av domstolarna, förmedlande av livserfarenhet, pedagogiska orsaker, nämndemännens lokalkännedom, en förbättring av domarens överväganden, rättsskipningens offentlighet, nämndemännens särskilda sakkunskap samt låga kostnader. Synpunkter för och mot nämndemannasystemet har i allt väsentligt behandlats i betänkandet från kommittén för utvecklande av domstolsväsendet (kommittébetänkande 2003:3 s. 176—179).

Betydelsen av de ovan uppräknade grunderna har under tidernas gång varierat. Kommittén för utvecklande av domstolsväsendet lyfte dock fram en grund för användningen av nämndemän som viktigare än andra synpunkter. Enligt kommitténs syn talar för ett bevarande av nämndemannasystemet i första hand domstolarnas betydelse och

ställning i samhället samt synpunkter som har samband med dessa faktorer. Ur denna synvinkel sedd har nämndemännens medverkan i beslutsfattandet fortsättningsvis en betydelse med hänsyn till kontrollen av domstolsväsendet och domstolsväsendets öppenhet. I det moderna samhället kontrolleras domstolarnas verksamhet också på många andra sätt än genom lekmannadeltagande. T.ex. är massmediernas roll vid övervakningen av domstolarnas verksamhet mycket central. Massmedia följer numera skäligen noggrant med rättsprocesser och sprider effektivt till den stora allmänheten information om rättsprocesser och också mera allmänt om domstolsväsendet.

Som den mest centrala grunden för nämndemannasystemet kan man alltså anse att nämndemännens medverkan i beslutsfattandet är ägnat att i samhället upprätthålla grunden för tilltron till domstolsväsendet. Så som undersökningarna visar (Lappi-Seppälä, Tapio – Tala, Jyrki – Litmala, Marjukka – Jaakkola, Risto: Luottamus tuomioistuimiin. Haastattelutkimus väestön asenteisiin. Rättspolitiska forskningsinstitutet. Publikationer 160, Helsingfors 1999, de Godzinsky, Virve-Maria – Ervasti Kaijus: Lautamiehet tuomareina. Rättspolitiska forskningsinstitutet. Publikationer 162, Helsingfors 1999 samt Niskanen, Hannu – Ahonen, Timo – Laitinen Ahti: Suomalaisten luottamus tuomioistuimiin. Åbo 2000) ökar nämndemannasystemet tilltron till domstolarna, fastän inte i så hög grad som man stundtals har trott. När det gäller att upprätthålla tilltron till domstolsväsendet har nämndemannasystemet alltså ett sådant egenvärde att det inte finns skäl för att helt avskaffa nämndemannasystemet.

Att upprätthålla tilltron till domstolsväsendet förutsätter dock inte att nämndemännen i nuvarande omfattning medverkar i tingsrätternas beslutssammansättning. I nämndemannasammansättning behandlas i rikligt mått rutinmässiga brottmål som i fråga om rätts- och faktafrågorna är klara och för vilka gäller en inarbetad straffpraxis.

För närvarande är tingsrätternas sammansättningsalternativ avgränsade till antingen en endomarsammansättning eller en nämndemannasammansättning. Ett system som

grundar sig på endast dessa två sammansättningsalternativ kan anses problematiskt åtminstone i fråga om vissa rättsligt svåra typer av mål, varför en sammansättning med tre lagfarna domare borde tas in som ett möjligt alternativ då det ärende som behandlas på grund av ärendets art eller något annat skäl kräver detta. Rättsligt exceptionellt svåra mål har i vissa uttalanden ansetts förutsätta ett sådant yrkesrelaterat kunnande att nämndemännens deltagande i avgörandet av dem kan anses betänkligt med hänsyn till deras rätts-säkerhet. Nämndemännens individuella röst-rätt kan särskilt i omröstningssituationer väcka svåra ansvarsfrågor. T.ex. kräver vissa rättsligt svåra brottmål också att en yrkesdo-mare under en lång tid sätter sig in i ärendet. I fråga om dessa grupper av mål är det pro-blematiskt att säga att nämndemännen full-värdigt kan delta i behandlingen av sådana mål endast genom att följa med tingsrättens huvudförhandling och på basis av den besluta hur ärendet ska avgöras.

På motsvarande sätt har användningsområ-det för endomarsammansättning ansetts allt-för snävt. T.ex. betonade arbetsgruppen som dryftade en förkortning av rättegångens hel-hetslängd (justitieministeriets arbetsgrupps-betänkanden 2007:2) till denna del bl.a. att de nuvarande bestämmelserna begränsar möjligheterna till användning av en endo-marsammansättning på grund av maximis-traffet och det straffet som kan dömas ut till jämförelsevis obetydliga brott. Enligt arbets-gruppen hindrar dessa kriterier användningen av en endomarsammansättning också då det med hänsyn till målets art och omfattning i vissa fall vore motiverat.

Utänför användningsområdet för en endo-marsammansättning kan anses falla ärenden som rättsligt är klara och där det inte före-kommer svåra bevisningsfrågor och där straffpraxis är inarbetad. Sådana mål är bl.a. sådana som allmänt behandlas vid tingsrätten så som misshandel, rattfylleri, grovt rattfylleri, stöld, förskingring och olovligt brukande i fråga om vilka antingen det föreskrivna maxi-mistrafvet eller straffet som ska dömas i det enskilda fallet förutsätter en fulltalig sam-mansättning. I sådana mål kan man inte anse att en parts rättsskydd försvagas, fastän det

avgörs i en endomarsammansättning i stället för en nämndemannasammansättning.

Den möjlighet att avgöra vissa brottmål i ett skriftligt förfarande som trädde i kraft vid ingången av oktober 2006 har visserligen ut-ökat användningsområdet för endomarsam-mansättning. Enligt 5 a kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål kan man under vissa för-utsättningar i en sammansättning med en yr-kesdomare i skriftligt förfarande behandla ett brottmål, om det för inget enskilt brott som avses i ett av allmänna åklagaren väckt åtal under de förutsättningar som nämns i åtalet har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst två år. I skriftligt förfarande kan det enligt lagrummet i fråga inte dömas ut strängare straff än fängelse i nio månader. Också en notarie kan avgöra ärenden i skrift-ligt förfarande, men det är då möjligt att en-dast döma ut böter som straff.

Det är alltså för närvarande möjligt att i vi-dare omfattning än vid muntligt förfarande i skriftligt förfarande avgöra brottmål i endo-marsammansättning. I praktiken leder detta till det skäligen motstridiga slutresultatet att en domare i skriftligt förfarande kan döma ut ett fängelsestraff på högst nio månader, me-dan man vid en muntlig förhandling i en endo-marsammansättning inte kan döma ut strängare straff än böter. Det är alltså möjligt att i skriftligt förfarande i endomarsamman-sättning behandla sådana mål som i muntlig förhandling bör avgöras i nämndemanna-sammansättning.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

Reformen syftar till att reducera använd-ningen av nämndemannasystemet utan att människornas rättssäkerhet äventyras. För närvarande deltar nämndemännen i besluts-fattandet huvudsakligen endast i brottmål. Vid behandlingen av tvistemål är nämnde-mannasammansättningarna mycket sällsynta.

Utgångspunkten för det nya nämndeman-nasystemet ska vara kravet på entydighet. Förutsägbarhet, jämlikhet, en klar reglering och också praktiska synpunkter förutsätter att domstolens sammansättning definieras så en-kelt som möjligt enligt en måttstock som är allmänt tillämplig och som lämnar så lite rum

för tolkning som möjligt. I propositionen föreslås att det lagstadgade maximistraffet för ett enskilt brott som avses i åtalet ska utgöra en sådan måttstock. Det centrala målet har just varit att reda ut vilken inverkan variationerna i straffmaximum har på användningsgraden för nämndemannasammansättningar.

Enligt statistikuppgifter avgörs det vid tingsrätterna i medeltal 76 500 brottmål årligen. Av dem har det innan det skriftliga förfarandet infördes ca 47 000 ärenden om året behandlats i nämndemannasammansättning. Däremot verkar det som om det skriftliga förfarandet betydligt skulle ha minskat antalet ärenden som behandlas i nämndemannasammansättning. År 2007 behandlades endast ca 30 000 mål i nämndemannasammansättning. Det verkar som om det skriftliga förfarandet skulle ha reducerat behandlingen i nämndemannasammansättning i särskilt i fråga om grovt äventyrande av trafiksäkerheten och grovt rattfylleri. Vidare verkar det som om behovet av en nämndemannasammansättning när det gäller narkotikabrott och stölder har minskat på grund av det skriftliga förfarandet. Eftersom det skriftliga förfarandet har varit i bruk endast en kort tid, är det svårt att i detta skede säga något säkert om dess inverkan på användningsgraden för nämndemannasammansättningar.

Statistikuppgifterna ger vidare för handen att en del av de gärningar som med hänsyn till sitt maximistraff omfattas av en endomarsammansättnings behörighet styrs att behandlas av en nämndemannasammansättning. Det kan antas att detta framför allt beror på förenande av ärenden, eftersom den allvarligaste gärningen som nämns i åtalet bestämmer sammansättningen. Vid sidan av det skriftliga förfarandet åstadkommer förenandet av ärenden att det inte finns tillgång till exakta uppgifter angående hur utvidgningen av endomarsammansättnings behörighet till olika maximistraff inverkar på användningsgraden för en nämndemannasammansättning. Vidare försvårar ibruktagandet av den nu föreslagna sammansättningen med tre lagfarna domare den bedömning som nu ska göras av. Riktgivande beräkningar angående saken kan dock göras.

Om man först bedömer brott vars maximistraff är fängelse i två år har enligt statistik-

uppgifter före det skriftliga förfarandet togs i bruk i nämndemannasammansättning behandlats i medeltal 40 000 sådana mål om året. Det skriftliga förfarandet har för sin del minskat antalet mål så att det år 2007 behandlades ca 30 000 mål i nämndemannasammansättning. Genom användningen av detta beräkningssätt kan man bedöma att en utvidgning av endomarsammansättnings behörighet att gälla mål där det kan dömas ut ett straff på högst två år årligen minskar behovet av endomarsammansättning —om man beaktar den föreslagna tredomarsammansättningen samt förenande av mål— i ca 20 000 mål.

Om endomarsammansättnings behörighet utsträcks att gälla behandlingen av brottmål där straffet är strängare än två år, försvårar endast förenandet av mål samt eventuella sammansättningar med tre lagfarna domare bedömningen av hur avsnittsgraden för nämndemannasammansättning minskas. Det skriftliga förfarandet inverkar dock inte längre på bedömningen, eftersom i detta förfarande endast kan avgöras mål där maximistraffet är två år. En utvidgning av domarbehörigheten att gälla brott vars maximistraff är tre år minskar behovet av nämndemannasammansättning i ca 400 mål årligen. Om gränsen till fyra år, minskas behovet ytterligare med ca 3 000 mål årligen.

I propositionen föreslås också att vissa brottmål där maximistraffet är över två år som utgångspunkt ska kunna behandlas i endomarsammansättning. Dessa mål ska vara 1) våldsamt motstånd mot tjänsteman (ca 300 mål årligen), 2) grov stöld (400, försök till grov stöld 20), 3) grov förskingring (150), 4) grov bruksstöld av motordrivet fordon (3), 5) grovt häleri (30), 6) grov skadegörelse (70, försök till grov skadegörelse 3), grovt bedrägeri (300, försök till grovt bedrägeri 25) och 8) grovt betalningsmedelsbedrägeri (40). Med beaktande av de ovan nämnda osäkerhetsfaktorerna skulle behandlingen av nämnda brott i endomarsammansättning minska behovet av nämndemannasammansättning med ytterligare ca 1 200 ärenden.

Målet för reformen har vidare varit att reda ut hur nämndemannasammansättningen ska ersättas då man avstår från den samt om de nuvarande sammansättningsalternativen är till-

räckliga också efter reformen i de ärenden i vilka nämndemännen deltar. Avsikten har varit att brottmålets särdrag efter reformen då man beslutar om sammansättningen ska kunna beaktas bättre än för närvarande.

Den föreslagna nämndemannareformen kan genomföras på många alternativa sätt. För det första kan man fråga sig hur grova brott som överhuvudtaget ska kunna behandlas i endomarsammansättning. Utöver den två års gräns som nu föreslås vore det i och för sig möjligt att utöka en enda domares beslutsrätt att gälla också betydligt grövre brott. Man har t.ex. diskuterat om användningsområdet för en nämndemannasammansättning bör begränsas till de allra grövsta brotten mot liv och hälsa, t.ex. mord, dråp, grova misshandlar, grova sexualbrott och rån.

En utvidgning av behörigheten för en endomarsammansättning att gälla sådana gärningar för vilka det kan dömas ut ett fängelsestraff på tre eller fyra år vore dock problematisk. Ett straffmaximum på tre år är skäligt sällsynt i den finska strafflagen. Att lägga gränsen där skulle därför de facto inte utvidga endomarbehörigheten. Att lägga gränsen vid fyra år skulle för sin del öka endomarbehörigheten i alltför hög grad, eftersom det då vore möjligt att i endomarsammansättning avgöra t.ex. de allra grövsta ekonomiska brotten. Upprätthållandet av tilltron till domstolsväsendet kan alltså förutsätta att en sammansättning som består endast av ordföranden som huvudregel inte ska få behandla åtal som väckts för sådana brott vars straffmaximum är över två år.

På motsvarande sätt är endomarbehörigheten förknippad med frågan om huruvida behörigheten för en tingsrätt som består av endast ordföranden att döma ut straff (in concreto) ska begränsas i enlighet med den modell som genomförts i fråga om det skriftliga förfarandet. En sådan reglering där domstolens sammansättning bestäms av ett slags prövning av påföljden på förhand kan dock anses som tämligen problematisk. Det är därför klarast att binda behörigheten för en endomarsammansättning till straffmaximum för det brott som åtalet gäller. T.ex. behöver man inte anse domsgränsen in concreto vid det skriftliga förfarandet som lika problematisk, eftersom det vid det skriftliga förfarandet är

lättare att vid behov överföra ett mål till en behörig sammansättning än i de situationer då man efter det att den muntliga förhandlingen inletts märker att man måste döma ut ett strängare straff i målet än vad förhandsuppfattningen har gett vid handen.

Man kan vidare fråga sig om en nämndemannasammansättnings behörighet kan bestämmas endast utgående från straffmaximum eller om det i lagen brottsbenämningssvis bör föreskrivas de gärningar vid vars behandling nämndemännen deltar. På motsvarande sätt har detta problemfält samband med frågan om det vore bättre att genomföra reformen på motsatt sätt, dvs. genom att föreskriva de brott för vilka en nämndemannasammansättning inte alls är tillämplig. T.ex. ansåg den arbetsgrupp som dryftade rättegångens helhetslängd i sitt betänkande att vissa juridiskt särskilt svåra slag av brott bör avgöras av yrkesdomare. Enligt arbetsgruppen utgjorde sådana brottsarter brott som innebär kränkning av immateriella rättigheter (49 kap. i strafflagen), värdepappersmarknadsbrott (51 kap. i strafflagen) och eventuellt också gäldenärsbrotten (39 kap. i strafflagen) samt brotten mot den offentliga ekonomin (29 kap. i strafflagen) eller åtminstone deras grova gärningsformer. Vidare faller det sig naturligt att klassificera miljöbrotten (48 kap. i strafflagen) som juridiskt svåra brottmål. På motsvarande sätt har detta problemfält samband med frågan om huruvida man borde bestämma att vissa slag av brott direkt ska behandlas i en sammansättning med tre yrkesdomare.

Som den mest motiverade lösningen på den ovan nämnda frågan kan man anse en modell där som utgångspunkt uppdelning av behörigheten mellan en nämndesammansättning och en endomarsammansättning avgörs på grundval av straffmaximum för det brott som åtalet gäller, vartill dessutom i lagen intas en förteckning över vissa brottstyper som oberoende av sitt straffmaximum på över två år kan avgöras i en endomarsammansättning. Denna lösning kan motiveras för det första med att en gräns som grundar sig på straffmaximum för den gärning som åtalet gäller som utgångspunkt kan anses som det mest entydiga och som lämnar minst rum för tolkning när det gäller att definiera behörighets-

fördelningen mellan en endomarsammansättning och en fulltalig sammansättning. En utvidgning av endomarsammansättningen till vissa brott som har ett maximistraff på över två år tjänar dessutom behoven i praktiken utan att kravet på entydighet i betydande grad äventyras. Det ska vidare märkas att det bland sådana slags brott där utgångspunkten är att de ska anses som juridiskt mycket svåra också kan finnas juridiskt enkla ärenden. Att föreskriva en obligatorisk yrkesdomarsammansättning i fråga om vissa i allmänhet svåra arter av brott vore alltför schablonmässigt och osmidigt.

På samma sätt kan man tänka sig att ett erkännande som den misstänkte gjort under förundersökningen kan vara en omständighet som inverkar på sammansättningen. Till denna del ska det dock konstateras att ett erkännande under förundersökningen inte kan inverka på tingsrättens sammansättning. Detta är fallet för det första för att den misstänkte vid huvudförhandlingen fritt kan återta sitt erkännande. För det andra ska det också beaktas att man åtminstone när det gäller allvarligare brott inte får grunda domen endast på att svaranden har erkänt gärningen. För det tredje ska det observeras att erkännandet endast avser fakta i anslutning till målet och att det av detta följer att erkännandet inte på något sätt eliminerar de juridiska problemen som har anknytning till ärendet. Till detta kan ytterligare anmärkas att om ett erkännande skulle inverka på beslutssammansättningen, skulle domare före huvudförhandlingen inleds vara tvungen att på förhand träffa ett slags förhandsavgörande om bevisningen, vilket på många sätt kan anses som en misslyckad lösning.

Man kan vidare fråga sig om parternas dispositioner kan inverka på tingsrättens sammansättning. Man ska dock förhålla sig negativ till en sådan tanke, särskilt på grund av den officialprincip som iakttas vid straffprocessen. Ur ett principiellt perspektiv vore det en stor förändring att ge parterna makt att besluta om sammansättningen vid ett brottmål. En särskilt främmande tanke vid straffprocessen vore att svaranden skulle kunna välja en sådan sammansättning som passar honom eller henne bäst. På motsvarande sätt ska man beakta de praktiska problemen som har

samband med en sådan disposition av sammansättningen. För det första skulle valrätten kunna missbrukas. T.ex. kan svarandens avsikt vara uteslutande att fördröja behandlingen av ärendet. För det andra bör frågan om sammansättningen kunna lösas så snabbt som möjligt och utan svårigheter i god tid före huvudförhandlingen.

Det vore möjligt att göra sammansättningsalternativen för domstolarna mångsidigare också på det sättet att man skulle ta i bruk en sammansättning med två yrkesdomare. En sammansättning bestående av två yrkesdomare bör dock anses som problematisk. Den nämnda sammansättningen kan förorsaka problem framför allt i omröstningssituationer eller då det under förhandlingens gång har uppstått förhinder för en domare. Vidare ska det för domstolspraktikens del beaktas att enligt förslaget en notarie också i brottmål ska kunna förordnas till medlem i en tredomarsammansättning. Däremot kan vid en tvådomarsammansättning ett sådant förordnande inte anses som ett särskilt lyckat alternativ.

Till slut kan det nämnas att en metod för att minska användningen av nämndemän naturligtvis vore att reducera antalet nämndemän till två i samtliga ärenden. En sådan lösning vore dock förknippad med vissa problem. För det första kan en sådan sammansättning tänkas skapa problem i fråga om domstolens domförhet i den mening att om det under förhandlingen uppstår ett hinder för den ena nämndemannen, är det svårt att anse en domstol bestående av en juristdomare och en nämndeman som en domför sammansättning åtminstone i allvarliga brottmål.

Det ska också noteras att om tre nämndemän deltar i beslutsfattandet, är detta ägnat att öka en mångsidig prövning och att trygga att alla omständigheter som kommit fram under rättegången blir behörigt beaktade. Då nämndemännen deltar endast i behandlingen av allvarliga brottmål talar rättssäkerheten för att flera än två nämndemän ska delta i beslutssammansättningen.

I reformen definieras att den mest centrala grunden för att bevara nämndemannasystemet är att upprätthålla tilltron till domstolsväsendet. Man har beaktat detta mål i propositionen och eftersträvat att bedöma de typer av mål där tilltron till domstolsväsendet kan

tänkas bli lidande om nämndemännen inte deltar i den beslutande verksamheten. Ett deltagande i juridiskt och bevismässigt enkla mål kan inte motiveras med att detta upprätthåller tilltron till domstolarna. Med hänsyn till de mål som uppställts för nämndemannasystemet anses det i propositionen tillräckligt att nämndemännen endast ska delta i behandlingen av de mest allvarliga och samhällsligt betydelsefulla brotten där påföljden kan vara ett kännbart fängelsestraff.

På motsvarande sätt är det möjligt att med upprätthållandet av tilltron motivera också ett bruk av en tredomarsammansättning vid juridiskt särskilt svåra brottmål.

På grund av det ovan sagda föreslås i propositionen att nämndemannasammansättningen ska användas endast i sådana brottmål där straffmaximum för ett i åtalet avsett enskilt brott är högre än fängelse i två år och det inte är fråga om ett sådant strängare brott än ett sådant som det i lagen har föreskrivits att ska omfattas av endomarbehörighet. Inte heller då ska nämndemannasammansättningen vara det enda möjliga sammansättningsalternativet utan enligt propositionen ska också en sammansättning med tre lagfarna domare vara möjlig om målets art eller något annat särskilt skäl förutsätter det.

Reformen förutsätter också en utvidgning av behörigheten för endomarsammansättningen. Enligt propositionen ska alla sådana brott för vilka det kan dömas ett straff på högst två år huvudsakligen behandlas i endomarsammansättning. På motsvarande sätt ska i endomarsammansättning kunna behandlas vissa brottstyper som särskilt nämns i lagen fastän deras straffmaximum överskrider två års fängelse. Sådana gärningar är närmast vissa grova egendomsbrott. Detta kan motiveras särskilt med att grovhetsbedömningen i fråga om brotten i fråga oftast är beroende av värdet på den egendom som brottet har riktat sig mot och vars storlek i allmänhet inte i och för sig medför några juridiska eller bevisningsrelaterade problem. En sammansättning med tre yrkesdomare ska visserligen vara behörig också när det gäller dessa mål, om målets art eller något annat skäl förutsätter det. På samma sätt ska en nämndemannasammansättning naturligtvis vara behörig att behandla alla de mål som omfattas av en endo-

marsammansättning. Att överföra ett mål till nämndemannasammansättning kan vara motiverat t.ex. om det vid den skriftliga förberedelsen verkar som om att det i ärendet kommer att dömas ut ett fängelsestraff som är avsevärt strängt.

På behandlingen av tvistemål inverkar reformen i det avseendet att man vid tvistemål helt ska avstå från nämndemannasammansättningen. I fortsättningen ska alltså tvistemålen beroende på målets art och omfattning behandlas antingen i endomarsammansättning eller i en sammansättning med tre lagfarna domare.

Enligt det ovan anförda indelas behandlingssammansättningarna för mål i fyra delar. Den alltid behöriga bassammansättningen ska vara en sammansättning med en yrkesdomare och tre nämndemän (1 + 3). Utöver detta ska tingsrätten kunna behandla samtliga brottmål i en sammansättning med tre lagfarna domare (3 + 0), om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl. Av dessa används sammansättningen 1 + 3 framför allt i de fall där det i åtalet yrkas straff för en gärning där straffmaximum överskrider två år. Sammansättningen med tre yrkesdomare (3 + 0) ska för sin del vara avsedd för behandlingen av särskilt krävande brottmål. Det tredje sammansättningsalternativet ska utgöras av den förstärkta sammansättning som redan för närvarande är möjlig enligt 2 kap. 2 mom. i rättegångsbalken och som ska användas i t.ex. vid sådana omfattande brottmål som kräver en omfattande personbevisning. Det fjärde alternativet ska vara en endomarsammansättning vars användningsområde utvidgas till alla sådana brott på vilka det enligt åtalet kan följa ett fängelsestraff på högst två år samt till vissa andra särskilt nämnda brott. De straff som döms ut i en endomarsammansättning ska i verkligheten inte begränsas, om sammansättningen består av en tingsdomare eller av lagmannen.

Någon direkt ändring av en notaries eller tingsfiskals behörighet föreslås däremot inte, dvs. de ska också efter reformen i endomarsammansättning få avgöra endast sådana brottmål i vilka det för ett i åtalet avsett enskilt brott under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits något annat el-

ler strängare straff än fängelse i ett år och sex månader och där ett strängare straff än böter inte får dömas ut. I praktiken innebär lagreformen dock att en notarie och en tingsfiskal inte längre avgör ärendet i en nämndemanna-sammansättning (1 + 3). Detta är fallet eftersom en yrkesdomare efter reformen ensam ska kunna avgöra alla sådana mål i fråga om vilka man för närvarande kan förordna en notarie att fungera som ordförande i en nämndemannasammansättning, dvs. mål där det kan dömas ut fängelse i högst två år. Eftersom det inte kan anses motiverat att en notarie i nämndemannasammansättning avgör mål med ett straffmaximum på över två år är behövs inte längre en sammansättning med en notarie och tre nämndemän.

Med tanke på domstolspraktikens utbildningsrelaterade mål kan det ovan anförda vara problematiskt. Den utbildningsrelaterade brist som avsaknaden av nämndemannasammansättningar medför kan dock kompenseras med att en notarie efter reformen kan förordnas som medlem i en sammansättning med tre yrkesdomare också i brottmål.

4 Propositionens ekonomiska konsekvenser

Ovan i avsnitt 3 om propositionens mål riktgivande eftersträvar man att riktgivande uppskatta förhållandet mellan användningsgraden för nämndemannasammansättningen och endomarsammansättningen behörighet. Som det närmare framgår av nämnda avsnitt är det ytterst svårt att göra sådana uppskattningar på grund av det skriftliga förfarandet och förenande av mål. Trots dessa osäkerhetsfaktorer är det dock möjligt att komma till ett slutresultat som innebär att en utvidgning av den endomarbehörighet som föreslås också försiktigt beräknat skulle eliminera behovet av en nämndemannasammansättning i 20 000 mål årligen. Utgående från antalet mål kan minskningen anses som betydande, eftersom det efter det att det skriftliga förfarandet togs i bruk år 2007 behandlades ca 30 000 mål i nämndemannasammansättning. Då reformen genomförs kan man därför riktgivande bedöma att antalet mål som behandlas i nämndemannasammansättning uppgår till ca 10 000 mål årligen. Reformen kan be-

dömas innebära förutom en minskning av nämndemannaarvodena också en mindre inbesparing av arbetet vid Justitieförvaltningens servicecentral, som betalar ut nämndemannaarvodena.

En exakt bedömning av de ekonomiska konsekvenserna på basis av de ovan nämnda siffrorna är svår, vilket beror på de olika slagen av mål som behandlas i nämndemannasammansättning. I fråga om tidsåtgången för sammanträdesbehandlingen finns det betydande skillnader mellan de mål som avgörs i nämndemannasammansättning. När det gäller mål av viss typ går det i genomsnitt att avgöra över 10 mål under en sammanträdesdag, då igen den genomsnittliga sammanträdesbehandlingen för mål av något annat slag är tio dagar. År 2006 var nämndemannautgifterna 6,1 miljoner euro och då antalet mål som avgjordes i nämndemannasammansättning var 41 000, var den genomsnittliga nämndemannautgiften per mål ca 150 euro. År 2007 avgjordes sammanlagt ca 30 000 mål i nämndemannasammansättning och nämndemannautgifterna uppgick till 5,5 miljoner euro. Den genomsnittliga nämndemannautgiften per mål var år 2007 alltså 185 euro. Omfattande mål förorsakar dock betydligt högre nämndemannautgifter än i genomsnitt, eftersom redan sammanträdesarvodena blir mera än tiofaldiga under ett fem dagars sammanträde.

De ekonomiska konsekvenserna av reformen skulle kunna uppskattas exakt, om man visste hur lång den genomsnittliga sammanträdestiden per mål är. På basis av det tillgängliga statistikmaterialet är det inte möjligt att ge ett direkt svar på detta. På grundval av erfarenheter från behandlingen av krävande mål och utgående från bedömningar av den kommande strukturen för målen i nämndemannasammansättning kan man dock grovt uppskatta att man i nämndemannasammansättning i genomsnitt kan avgöra 1—1,5 mål per dag. Om antalet mål uppskattas till ca 10 000, den nämndemannakostnad som målet medför utgör ca 500 euro per dag kan, man dock beräkna att de kostnader som nämndemannasystemet orsakar minskar från nivån på 5,5 miljoner euro år 2007 till ca 4,5 miljoner euro, dvs. med ca en miljon euro årligen.

Resursmålen i samband med reformen av nämndemannasystemet har behandlats i regeringsprogrammet för Matti Vanhanens andra regering och i regeringens rambeslut av den 25.maj 2007. Enligt regeringsprogrammet ska de medel som sparas in användas till att förstärka de värst belastade tingsrätterna. I praktiken innebär detta att man med inbesparingen på en miljon euro i de värst belastade tingsrätterna kan anställa 12—13 domare eller 8—9 arbetspar (en tingsdomare och en tingssekreterare).

5 Beredningen av propositionen

Under de senaste åren har utvecklandet av nämndemannasystemet dryftats främst i betänkandet från kommittén för utvecklande av domstolsväsendet (kommittébetänkande 2003:3) samt i arbetsgruppsbetänkandet om en förkortning av rättegångens helhetslängd (justitieministeriets arbetsgruppsbetänkanden (2007:2). I vardera betänkandet ansågs det att behörigheten för en endomarsammansättning kan utvidgas och nämndemännens deltagande i den dömande verksamheten avgränsas att gälla endast den grova brottsligheten. Vidare förespråkas i vardera betänkandet att en sammansättning med tre tjänstedomare ska tas i bruk också i brottmål.

Denna proposition har beretts i en arbetsgrupp som tillsatts av justitieministeriet. Under sitt arbete har arbetsgruppen vid två olika möten hört sakkunniga. Vid det första mötet som hölls 1.11.2007 hördes representanter för Helsingfors tingsrätt, Riksåklagarämbetet, Finlands Advokatförbund, —Finlands Juristförbund och Suomen tuomariliitto— Finlands domareförbund ry. Det andra mötet arrangerades 28.11.2007 och vid det hördes representanter för Finlands nämndemän rf och Finlands Nämndemannaförbund FNF rf och Helsingfors nämndemannaförening rf.

Arbetsgruppen överlät sitt betänkande den 9 januari 2008 (Revidering av bestämmelser-

na om tingsrätternas sammansättning, justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2007:19). Justitieministeriet begärde in utlåtanden av 41 olika myndigheter, samfund och personer av vilka 36 yttrade sig.

Allmänt taget varierade remissvaren överlag. En del av remissinstanserna godkände arbetsgruppens förslag som sådana medan man igen i andra remissvar kritiserade betänkandet tämligen hårt. Särskilt motsatte man sig förslagen i betänkandet i nämndemannaorganisationerna som inte såg några nämnvärda positiva sidor i förslagen. Enligt nämndemannaorganisationerna bör det nuvarande arrangemanget bibehållas.

På ett allmänt plan kan remissvaren dock karakteriseras så att största delen av remissinstanserna förhöll sig positivt till arbetsgruppens förslag. Särskilt understöddes betänkandet av domstolarna och åklagarna.

Utlåtandena har sammanställts i ett remissammandrag som är publicerat i justitieministeriets publikationsserie (justitieministeriets utlåtanden och utredningar 2008:9).

Förslagen i denna proposition har beretts som tjänsteuppdrag på basis av arbetsgruppens betänkande och remissvaren.

6 Samband med andra propositioner

Regeringen har överlämnat en proposition till riksdagen med förslag till lag om vigselrätt samt vissa lagar som har samband med den (RP 14/2008). I nämnda proposition föreslås en ändring av 17 § 1 mom. 1 punkten i tingsrättslagen på ett sådant sätt att lagmannen ska kunna förordna den som har tjänstgjort som notarie i två månader att förrätta vigslar. Fastän det också i denna proposition föreslås ändringar av 17 § i tingsrättslagen, ansluter sig denna proposition dock inte till riksdagsbehandlingen av sagda proposition.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslagen

1.1 Rättegångsbalken

2 kap. Om domförhet

1 §. I paragrafen föreskrivs om tingsrättens fulltaliga sammansättningar i brottmål. I 1 mom. föreskrivs om tingsrättens nämndemannasammansättning, som ska omfatta ordförande och tre lekmannamedlemmar och som är domför i alla brottmål. Till denna del motsvarar lagstiftningen gällande lag.

Det föreslås en sådan ändring av 2 mom. att det för det första från momentet avlägsnas förteckningen över de civilmål som för närvarande också kan avgöras i nämndemannasammansättning. Som en följd av ändringen deltar lekmännen inte längre efter reformen i avgörandet av tvistemål. I stället för nämnda sammansättningsbestämmelse om civiländagen föreslås det att det tas in en bestämmelse om att tingsrätten vid sidan av nämndemannasammansättningen även får handlägga ett brottmål i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl. Nämnda sammansättning med tre lagfarna domare är en nyhet jämfört med nuläget. Enligt gällande lag kan ett brottmål endast avgöras i nämndemannasammansättning eller i endomarsammansättning.

Avsikten är att fördelningen av mål mellan fulltaliga sammansättningar ska grunda sig på den juridiska svårighetsgraden för det mål som ska behandlas. Det är alltså fråga om att mål som när det gäller rättsfrågan är särskilt besvärliga om möjligt ska behandlas i en sammansättning med tre lagfarna domare.

Att ta upp ett mål för handläggning i en sammansättning med tre lagfarna domare ska alltid grunda sig på domstolens prövning från fall till fall, och parterna ska alltså inte ha rätt att bestämma om domstolens sammansättning. Utgångspunkten är att vilken brottstyp som helst ska kunna tas upp i en tedomarsammansättning men särskilt i anslutning brotten som gäller kränkning av immateriella

rättigheter (49 kap. i strafflagen), värdepappersmarknadsbrotten (51 kap. i strafflagen) och eventuellt också gäldenärsbrotten (39 kap. i strafflagen), brotten mot den offentliga ekonomin (29 kap. i strafflagen) miljö- och naturresursbrotten (48 och 48 a kap. i strafflagen) samt informations- och kommunikationsbrotten (38 kap. i strafflagen) kan det finnas sådana juridiska problem att det kan vara motiverat att ty sig till en sammansättning med tre lagfarna domare. Vidare kan vissa problematiska påföljdsfrågor, så som att döma ut samfundsbot eller förverkandepåföljder kan tänkas vara en grund för att använda en tedomarsammansättning.

I sista hand bedöms målets eventuella juridiska svårighet och därigenom också behovet av en sammansättning med tre juristdomare vid den skriftliga förberedelsen.

Enligt lagrummet ska man också kunna ty sig till en sammansättning med tre lagfarna domare av något annat särskilt skäl. Med detta avses t.ex. omfattningen av den bevisning som ska tas emot i målet eller att målet är tekniskt eller någon annan särskilt krävande omständighet vid prövningen av bevisningen och som grundar sig på något annat särskilt skäl förutsätter det. På motsvarande sätt kan det finnas något annat särskilt skäl för en handläggning i tedomarsammansättning när det gäller landsförräderibrott och högförräderibrott, som föreskrivs vara straffbara i 12 och 13 kap i strafflagen. Som det uttalas i ett betänkande av lagutskottet (LaUB 6/2005 rd) kan en nämndemannasammansättning vid nämnda slag av brott anses problematisk med hänsyn till brottens politiska natur och sättet att utnämnda nämndemän i tingsrätten.

En sammansättning med tre juristdomare avses därför komma till användning vid handläggningen av uttryckligen juridiskt svåra mål. De förutsättningar som uppställs i den föreslagna 6 § i kapitlet och som innebär att målet kan avgöras i endomarsammansättning ska i och för sig inte begränsa användningsområdet för en tedomarsammansättning. Om t.ex. ett mål som med hänsyn till straffmaximum hör till en endomarsammansätt-

ning är juridiskt svårt, ska de kunna handläggas också i en sammansättning med tre lagfarna domare.

När det gäller sammansättningen med tre lagfarna domare ska det observeras att det på samma sätt som vid civilprocessen vid sidan av två yrkesdomare ska kunna förordnas också en tingsfiskal eller en notarie som utför sin domstolspraktik. I denna proposition föreslås i 17 § i tingsrättslagen ett lagrum som gör ett sådant förordnande möjligt.

Då brottmål förenas bestäms den behöriga sammansättningen också efter reformen av huvudärendet, dvs. i allmänhet enligt det brott som bestraffas strängast. Om en enda av de gärningar som åtalet gäller och som ska förenas förutsätter en fulltalig sammansättning behandlas målet i dess helhet i denna sammansättning.

Det föreslås att det nu gällande 3 mom. om tingsrättens domföra sammansättning när den är jorddomstol avlägsnas. Av detta följer dock inte att tingsrätternas lekmannasammansättning i sak ändras. Redan för närvarande finns det i 11 § i kapitlet en bestämmelse om att angående de allmänna domstolarnas domförhet i vissa mål föreskrivs särskilt. Angående tingsrättens sammansättning när den är jorddomstol ska alltså också i fortsättning bestämmas i fastighetsbildningslagen (554/1995).

2 §. I paragrafen föreskrivs om förstärkt nämndemannasammansättning. Enligt paragrafen kan i nämndemannasammansättningen tas in ytterligare en lagfaren medlem eller en fjärde nämndeman eller vardera, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. Eftersom det föreslås en ändring av 1 § 2 mom. bör också hänvisningen i 2 § ändras så att hänvisningen fortsättningsvis gäller bestämmelsen om nämndemannasammansättning.

3 a §. Det föreslås att 2 § 2 mom. i gällande lag flyttas över till 1 mom. Enligt detta är tingsrätten domför med minst två nämndemän, om en nämndeman har fått förhinder efter det att huvudförhandlingen inleddes.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs om att domförheten för tredomarsammansättningen ska bevaras i de situationer då en domare fått förhinder efter det att huvudförhandlingen in-

leddes. Enligt momentet bevaras domförheten, om det finns minst två medlemmar.

Lagrummet ska utsträcka sina verkningar också till civilprocessens yrkesdomarsammansättning. Enligt det nu gällande 6 kap. 1 mom. i rättegångsbalken är tingsrätten inte domför, om en av tre domaren får förhinder efter det att huvudförhandlingen inleddes. En sådan reglering måste dock anses som alltför absolut och praktiska synpunkter kan anses förutsätta en större smidighet när det gäller regleringen om tingsrättens domförhet.

Det kan antas att det till en sammansättning med tre yrkesdomare styrs sådana mål där förhandlingen räcker länge. En tredomarsammansättning ska inte kunna förstärkas på samma sätt som en nämndemannasammansättning, varför tredomarsammansättningen är mycket sårbar då det uppkommer ett förhinder. Fastän man ska kunna bereda sig på ett förhinder på det sätt som nämns i lagförslag 2, finns det inte alltid praktiska möjligheter till detta. Bestämmelsen behövs för att man inte ska vara tvungen att genomföra huvudförhandlingen helt på nytt, om det uppstår ett hinder för en domare. Detta skulle förorsaka parterna tilläggskostnader och andra olägenheter samt tom. stora svårigheter för domstolen.

4 §. I paragrafens första mening föreskrivs om den kontinuitetsprincip som ska iakttas också enligt gällande lag. Enligt denna får domstolen fortsätta handläggningen av tvistemål i den sammansättning som den hade när behandlingen inleddes, även om målet under rättegången förändras så att det enligt 5 § 1 mom. ska behandlas i en annorlunda sammansättning. Enligt paragrafen kan alltså tingsrätten fortsätta handläggningen av målet i en tredomarsammansättning, fastän målet av någon orsak mitt under behandlingen förändras så att det borde behandlas i en endomarsammansättning. Den föreslagna första meningen i paragrafen täcker till denna del förutom avgörandet av målet också t.ex. mottagandet av bevisning utanför huvudförhandlingen.

Utan det föreslagna lagrummet vore en fortsatt behandling av ärendet i tredomarsammansättning inte möjlig i den beskrivna situationen, utan på grund av den tvingande bestämmelsen i 5 § skulle man alltid vara

tvungen att överföra målet att behandlas av en domare.

I den andra meningen i lagrummet föreslås en bestämmelse om att handläggningen får fortsättas i en tredomarsammansättning, om ett ärende som har väckts senare och som med stöd av 5 § 1 mom. ska behandlas i en annorlunda sammansättning förenas med huvudsaken för handläggning i samma rättegång. Enligt sin ordalydelse avses i lagrummet att tingsrätten får fortsätta behandlingen av ett mål i tredomarsammansättning trots att det med målet förenas andra mål som enligt lagen ska behandlas i endomarsammansättning.

En ändring jämfört med nuläget som följer av den föreslagna formuleringen är t.ex. att om det efter reformen med ett mål som behandlas i en tredomarsammansättning har förenats ett ärende gällande säkringsåtgärder enligt 7 kap., kan målet efter förenandet behandlas i en tredomarsammansättning.

Domstolen kan enligt prövning fortsätta handläggningen i en tredomarsammansättning, fastän målet förändrats så att det ska behandlas i endomarsammansättning. Frågan om det är ändamålsenligt att fortsätta behandlingen i en fulltalig sammansättning avgörs alltså på grundval av en prövning från fall till fall. Samma ska gälla de förenandesituationer som avses i den andra meningen i lagrummet. Också då kan domstolen från fall till fall pröva om det i målet är ändamålsenligt att ty sig till en tredomarsammansättning t.ex. vid behandlingen av säkringsåtgärder enligt 7 kap.

5 §. I 3 mom. i paragrafen föreskrivs att tingsrätten i samband med ett annat mål eller ärende kan behandla ett ansökningsärende som hänför sig till detta eller ta upp bevis utom huvudförhandlingen också i fulltalig sammansättning. På grund av de ändringar som presenterats i samband med 4 § föreslås att sagda moment upphävs som obehövligt.

6 §. I 1 mom. i paragrafen föreslås att behörigheten för endomarsammansättningen ska utvidgas jämfört med nuläget. Bestämelsen är en direkt följd av att nämndemansammansättning enligt förslaget ska användas endast i allvarliga brottmål och att det därför är nödvändigt att också utvidga användningsområdet för endomarsammansätt-

ningen. Vart och ett mål ska behandlas i en så nedbantad sammansättning som möjlig, om inte målets särdrag eller ett förenande av åtal leder till annat eller om inte en starkare sammansättning förutsätts av rättssäkerhets-hänsyn.

På de grunder som angivits i den allmänna motiveringen föreslås att användningsområdet för endomarsammansättningen utvidgas till sådana brottmål där det inte för något av det enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som där anges föreskrivs fängelse i mera än två år. Den föreslagna formuleringen avser bl.a. att man i endomarsammansättning kan behandla också sådana brottmål där åtalet gäller flera gärningar och maximitiden för det gemensamma straffet enligt 7 kap. 2 § i strafflagen är mera än fängelse i två år. När det gäller ett enskilt brott är avgörande den straffskala som ska tillämpas i fallet och som under de förhållanden som nämns i gärningsbeskrivningen ska tillämpas på gärningen. Däremot ska de allmänna lindringrunderna för straff, t.ex. att gärningen stannat vid försöksstadiet, inte inverka på saken. I bestämmelsen uppställs inte heller ett tak för den påföljd som ska dömas ut, men oberoende av detta ska man dock vid den skriftliga förberedelsen kunna bedöma hur strängt ett eventuellt straff som döms ut är. Om det verkar som om det finns ett behov av att döma ut ett avsevärt strängt fängelsestraff vore det då också möjligt att överföra målet att avgöras i nämndemansammansättning.

Avgränsningen för de brottmål som omfattas av endomarbehörighet bör dock inte endast bero på det föreskrivna maximistraffet, utan en del brottmål kan trots maximistraffet på över två års fängelsestraff anses lämpa sig för behandling av en yrkesdomare. Som det tidigare har konstaterats, förutsätter upprätthållandet av tilltron till domstolsväsendet inte en fulltalig sammansättning i sådana rutinmässiga mål som inte är förknippade med juridiska eller bevisrelaterade svårigheter och som också har en inarbetad straffpraxis. I propositionen föreslås därför att vissa brott som är grövre än huvudregeln och riktar sig mot egendom samt straffbara försök till brotten ska kunna behandlas i en sammansättning som består endast av ordföranden trots att

maximistraflet överskrider två år. Bedömningen av hur grovt ett egendomsbrott är grundar sig oftast på värdet på den egendom som brottet har riktat sig mot, och av det faktum att detta värde stiger följer inte i och för sig några juridiska eller bevisrelaterade svårigheter. Man kan därför anse det motiverat att grova egendomsbrott ska kunna behandlas i samma sammansättning som den vanliga gärningsformen för dessa brott.

Förutom brott som riktar sig mot egendom ska våldsamt motstånd mot tjänsteman kunna behandlas i endomarsammansättning trots maximistraflet på fyra år. Detta kan motiveras särskilt med att våldsamt motstånd mot tjänsteman med undantag för objektet för brottet inte nämnvärt avviker från misshandel eller olaga hot som vardera kan behandlas i en sammansättning med endast ordförande.

Fastän momentet inte innehåller något särskilt omnämmande om saken, kan också antiftan och medverkan till de brott som särskilt omnämnts i paragrafen behandlas i en sammansättning med en lagfaren domare. Detta beror på det fasta sambandet mellan nämnda former för medverkan och huvudbrottet.

Paragrafen gäller endast tjänstedomare och avsikten är alltså att genom denna öka deras behörighet att avgöra ärendet i en endomarsammansättning. Så som framgår av 17 § i tingsrättslagen som behandlas senare, ska en notaries och tingsfiskals behörighet i endomarsammansättning också efter reformen bibehållas.

7 §. I paragrafen förskrivs att om tingsrätten, när den behandlar ett mål i den sammansättning som avses i 6 § avses i 6 §, anser att målet ska behandlas i en fulltalig sammansättning, ska målet överföras till behandling i en sådan sammansättning. Enligt den föreslagna paragrafen kan överföringen alltså ske till en nämndemannasammansättning eller en tredomarsammansättning. Av dessa överföringar har angående överföring till nämndemannasammansättning på motsvarande sätt redan har föreskrivits i nuvarande lag.

Maximistraflet för den gärning som åtalet gäller är utan tvivel det centralaste kriteriet när tingsrätten bedömer behovet av att överföra ett mål till nämndemannabehandling. Efter reformen är denna gräns fängelse i två år.

I allmänhet ska man kunna bedöma en överskridning av maximistraflet redan vid den skriftliga förberedelsen, men särskilt vid åtalsjusteringssituationer, dvs. då man till stöd för åtalet åberopar nya straffrättsligt relevanta grunder, kan gränsen överskridas också vid huvudförhandlingen.

Förutom maximistraflet bör tingsrätten vid överföringsprövningen också beakta förteckningen i 6 § 1 mom. över de brott som trots att maximistraflet på två år överskrids kan behandlas i endomarsammansättning. Också till denna del kan det som utgångspunkt redan vid den skriftliga förberedelsen beaktas om målet lämpar sig för en behandling i endomarsammansättning, men en överföring kan också nu bli aktuell t.ex. som en följd av en justering av åtalet.

Paragrafen gör möjlig förutom en överföring till nämndemannasammansättning också en överföring till en sammansättning med tre tjänstedomare. Som det närmare motiveras i samband med 1 § 2 mom. ska efter reformen juridiskt exceptionellt svåra brottmål kunna behandlas i en sammansättning med tre tjänstedomare. Detta kriterium som hänvisar till målets art bör alltså beaktas också i de fall där man överväger en överföring av målet från en endomarsammansättning.

Den överföringsskyldighet som föreskrivits i 1 mom. av paragrafen kan dock i vissa fall leda till otillfredsställande slutresultat med hänsyn till målsättningen i fråga om rättegångens snabbhet. Det kan t.ex. inte anses motiverat att målets huvudförhandling alltid ska avbrytas och målet överföras att avgöras i nämndemannasammansättning i situationer där målsäganden eller åklagaren justerar sitt åtal på det sätt att gärningen enligt åtalet inte omfattas av de brott som avses i 2 kap. 6 § i rättegångsbalken. Man uppnår ett bättre slutresultat, om domstolen också i åtalsjusteringssituationer kan överväga om en överföring av ärendet till nämndemannasammansättning är ändamålsenlig eller om man trots allt ska kunna fortsätta målets huvudförhandling i endomarsammansättning oberoende av justeringen av åtalet.

Av ovan angivna skäl föreslås i 2 mom. i paragrafen en bestämmelse enligt vilken domstolen enligt prövning kan fortsätta i endomarsammansättning, fastän målet under

huvudförhandlingen har förändras så att det ska behandlas i nämndemannasammansättning.

Tillämpningsområdet för momentet är inte avgränsat till åtalsjustering utan gäller vid sidan av den också eventuella andra processåtgärder som kan leda till att målet förändras så att det ska behandlas i nämndemannasammansättning. Sådana kan vara t.ex. väckande av ett sekundärt åtal samt en utvidgning av åtalet till att omfatta också en annan gärning. Momentet gör det på detta sätt möjligt att fortsätta behandlingen av i endomarsammansättning t.ex. också då det vid huvudförhandlingen har väckts ett sekundärt åtal som går utanför brottskategorierna enligt 2 kap. 6 § i rättegångsbalken eller då åtalet har utvidgats att omfatta en gärning som faller utanför nämnda lagrum. En utvidgning av åtalet förutsätter givetvis också efter reformen att domstolen på grundval av BrRL 5 kap. 17 § eller 7 kap. 23 § anser att utvidgningen är lämplig.

Så som framgår av momentets ordalydelse gäller det endast situationer där målet först vid huvudförhandlingen förändras så att det förutsätter nämndemannasammansättning. Detta kan motiveras med att domstolen utan att målsättningen i fråga om snabbhet lider före huvudförhandlingsfasen vid förberedelsen av målet kan välja en lämplig sammansättning med hänsyn till de yrkanden som framställts utan att behandlingen behöver avbrytas.

En tillämpning av momentet är förknippat med att vissa kriterier uppfylls. För det första ska det endast kunna gälla de situationer där lagmannen eller en tingsdomare fungerar som ordförande. Momentet inverkar alltså inte på en notaries eller en tingsfiskals behörighet.

En fortsättning av behandlingen i endomarsammansättning förutsätter också att fortsättningen kan anses ändamålsenlig. Detta kriterium hänvisar särskilt till målsättningen i fråga om snabbhet i förfarandet samt parternas rättssäkerhet.

Då man bedömer saken med hänsyn till målsättningen i fråga om snabbhet ska det observeras att t.ex. en justering av åtalet eller en framställning av ett sekundärt åtal vid huvudförhandlingen redan för sin del kan med-

föra ett behov av att skjuta upp huvudförhandlingen t.ex. för att svaranden ska kunna svara också på de nya yrkandena. Om detta är fallet, är tyngdpunkten för målsättningen i fråga om snabbhet betydligt mindre än då huvudförhandlingen inte överhuvudtaget behöver skjutas upp på grund av målets förändring. Med hänsyn till målsättningen i fråga om snabbhet blir momentet tillämpligt närmast i de situationer då förändringen av målet inte i sig själv förutsätter ett uppskov av behandlingen. I situationer där man vore tvungen att skjuta upp behandlingen som en följd av en justering av åtalet kan man i allmänhet i samma sammanhang oftast överföra behandlingen av ärendet att avgöras i nämndemannasammansättning utan att rättegången i nämnvärd grad drar ut på tiden.

Behovet av att överföra behandlingen bör dock inte bedömas endast i ljuset av målsättningen i fråga om snabbhet, utan parternas rättssäkerhet ska alltid beaktas vid prövningen. I vissa situationer kan en överföring av behandlingen till nämndemannasammansättning alltså vara motiverad oberoende av att behandlingen trots förändringen av målet i och för sig kan vara möjlig att fortsätta utan ett uppskov av huvudförhandlingen. En sådan situation kan vara för handen t.ex. då det vid förhandlingen framställda justerade åtalet kan leda till ett betydligt strängare straff än åtalet enligt stämningsansökan.

I enlighet med sin ordalydelse gäller momentet endast de situationer där behandlingen av ärendet ska överföras till nämndemannasammansättning. Om däremot målet under huvudförhandlingen förändras att vara juridiskt så svårt att det bör överföras till en sammansättning med tre yrkesdomare ska överföringen trots det föreslagna 2 mom. genomföras.

8 kap. **Behandling av anökningsärenden**

Den gällande 4 § innehåller en hänvisningsbestämmelse till vissa typer av mål som nämns i 2 kap. 1 § 2 mom. och vars behandling i tvistiga situationer ska fortsättas i den ordning som bestäms för behandling av tvistemål. I förslaget föreslås att det nämnda 2 kap. 1 § 2 mom. ska ändras varför hänvis-

ningen i 4 § avlägsnas och de typer av mål som hänvisningen gäller ska nämnas direkt i 4 §. För tydlighetens skull uppdelas paragrafen i tre moment.

I 1 mom. i paragrafen räknas de ovan avsedda typerna av mål upp. Dessa ärenden ska fortsättningsvis vara samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad, vårdnad om barn och umgängesrätt eller underhåll för barn och adoption samt förmynderskapsärenden. När det gäller de sist nämnda ärendena ska hänvisningen gälla lagen om förmyndarverksamhet (889/1999) som har ersatt lagen angående förmyndarskap som nämns i gällande lag.

I 2 mom. tas in en bestämmelse som motsvarar gällande lag om att domstolen också i ett annat tvistigt ansökningsärende kan besluta att ärendet i den ordning som bestäms om handläggning av tvistemål.

I 3 mom. ska på motsvarande sätt som i gällande lag bestämmas att oberoende av om man beslutar om en överföring av ärende att behandlas som ett tvistemål, ska fortsättningsvis 8 kap. 7 och 10 § iaktas. I de sagda paragraferna bestäms om följderna av försummelse och om avgörandet av ärendena.

1.2 Lagen om rättegång i brottmål

6 kap. Om huvudförhandling

11 §. I propositionen föreslås att tingsrätten i brottmål ska vara domför också i en sammansättning med tre tjänstedomare. I lagrummet angående domstolens domförhet bör därför också beaktas de fall då juristsammansättningen på grund av bristande domförhet bör kompletteras.

I enlighet med omedelbarhetsprincipen är utgångspunkten att följderna av att en ny medlem tas in i sammansättningen blir att det hålls en ny huvudförhandling. Utan att kränka omedelbarhetsprincipen är det dock möjligt att göra ett undantag från sagda huvudregel. En ny huvudförhandling ska inte behöva hållas, om den nya medlemmen har varit närvarande under hela huvudförhandlingen. Om en person med tillräcklig kompetens, t.ex. en notarie har följt med huvudförhandlingen från allra första början, kan han eller hon tas in i beslutssammansättningen och det

är inte nödvändigt att hålla ny huvudförhandling. När det gäller civilprocessen har om saken föreskrivits på motsvarande sätt i 6 kap. 1 § 3 mom. i rättegångsbalken.

Efter reformen kan det i praktiken bli aktuellt att anpassa det lagrum som nu motiveras med det föreslagna 2 kap. 3 a § 2 mom. i rättegångsbalken. I det senare lagrummet ska föreskrivas att tingsrättens juristsammansättning är beslutför med minst två medlemmar. I praktiken kan alltså en situation bli aktuell då en medlem har fått förhinder medan huvudförhandlingen pågår och en person som har domarkompetens har följt med huvudförhandlingen från allra första början. I sådana situationer ska den primära åtgärden vara att komplettera domstolens sammansättning så att den igen består av tre medlemmar. Detta innebär att den sammansättning med två medlemmar som föreslås i 2 kap. 3 a § 2 mom. ska anses som en sista utväg.

I och för sig minskar bestämmelsen om domförhet med två domare behovet av att ta in en extra medlem att följa med huvudförhandlingen för att trygga dess domförhet. Framför allt när det gäller notarier talar de utbildningsrelaterade aspekterna på domstolspraktiken dock för ett sådant arrangemang. På samma sätt är det i mycket omfattande mål också i allmänhet motiverat att så långt det är möjligt säkerställa domstolens domförhet med hjälp av en extra medlem.

1.3 Tingsrättslagen

5 §. För närvarande föreskrivs i lagrummet att i tredomarsammansättningen i tvistemål ordföranden och en av medlemmarna ska vara lagman eller tingsdomare. Eftersom det i propositionen föreslås en utvidgning av användningen av tredomarsammansättningar till också brottmål föreslås en komplettering av lagrummet på ett sätt att också i sammansättningen i brottmål ska ordförande och en av medlemmarna ska vara yrkesdomare.

6 §. I 3 mom. i paragrafen föreskrivs om den sammansättning i vilken tingsrätten ska befria en nämndeman från sitt uppdrag. För närvarande finns det i lagrummet en hänvisning till rättegångsbalkens 2 kap. 1 § där det föreskrivs om nämndemannasammansättning. Eftersom det efter reformen ska före-

skrivs om nämndemannasammansättning i 2 kap. 1 § 1 mom. i rättegångsbalken, bör hänvisningsbestämmelsen ändras så att den gäller sist nämnda lagrum.

7 §. Enligt det redan gällande 1 mom. i paragrafen föreskrivs att kommunfullmäktige väljer nämndemännen för en period som motsvarar kommunfullmäktiges mandatperiod. Enligt momentet upphör alltså en nämndemans mandatperiod, om den nya kommunfullmäktige inte längre återväljer nämndemannen. I praktiken kan det att nämndemannens mandatperiod upphör medföra problem, om den upphör medan huvudförhandlingen i ett brottmål pågår. Så kan det gå t.ex. när huvudförhandlingen har uppskjutits för att utreda svarandens sinness tillstånd, varvid uppskovet kan räcka en längre tid. En följd av att mandatperioden upphör kan vara att domstolen mistar sin domföret och att det i ärendet enligt BrRL 6 kap 11 § 1 mom. måste hållas en ny huvudförhandling. En sådan situation är redan av processekonomiska skäl inte önskvärd.

Av nämnda orsak föreslås i lagrummet ett nytt 2 mom. enligt vilket nämndemannens uppdrag fortsätter tills ärendet avgjorts i tingsrätten, fastän den nya kommunfullmäktige inte längre skulle välja nämndemannen för en ny period. Bestämmelsen säkerställer alltså att tingsrättens domföret inte är beroende av om nämndemannen väljs för en ny period.

Som en följd av det nya momentet blir 2 mom. i paragrafen 3 mom. Enligt det gällande 3 mom. föreskrivs genom förordning hur många sammanträdesdagar en nämndeman får delta i under ett kalenderår. I 4 mom. som motsvara det sagda momentet ska tas in en ändring som föranleds av 80 § 1 mom. i grundlagen och enligt vilken genom förordning av statsrådet föreskrivs om antalet sammanträdesdagar.

17 §. I paragrafen föreskrivs om en notaries uppgifter. Enlig paragrafen kan lagmannen förordna den som tjänstgjort som notarie i två månader att handlägga och avgöra inskrivningsärenden som avses i 5 kap. 1 § i jordabalken (540/1995), ansökningsärenden och mål som avses i 5 kap. 3 och 14 § i rättegångsbalken. Vidare kan lagmannen enligt paragrafen förordna den som tjänstgjort som

notarie i fyra månader att i enkla tvistemål som gäller fordringar träffa sådana avgöranden som avses 5 kap. 27 a § i rättegångsbalken samt att fungera som ordförande i tingsrätten a) vid sammanträden med en domare i ansökningsärenden, b) vid sammanträden med en domare i brottmål och i mål som gäller förvandlingsstraff för böter, dock inte vid behandling av häktnings- och reseförbudsärenden enligt tvångsmedelslagen (450/1987), c) vid muntlig förberedelse och vid huvudförhandling med en domare i enkla tvistemål som gäller fordringar och d) vid sådant skriftligt förfarande som avses i BrRL 5 a kap., strängare straff än böter kan dock då inte dömas ut.

Förutom det som har nämnts kan lagmannen numera förordna den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att fungera som medlem i en fulltalig sammansättning civilmål och i en förstärkt nämndemannasammansättning samt som ordförande i en nämndemannasammansättning, dock inte i brottmål i vilka den åtalade är häktad eller i vilka det för ett i åtalet avsett enskilt brott under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i två år.

I det lagrum som gäller alla mål ingår en bestämmelse om att en notarie inte får förordnas att ensam eller som ordförande för tingsrätten behandla ett mål som på grund av sin art eller omfattning bör anses svårt att avgöra.

Vid reformen föreslås en ändring av lagrummet i dess helhet. Den största delen av ändringarna är till sin natur tekniska och klarläggande och de ändrar inte i sak gällande rätt.

I jämförelse med nuläget är den första sakliga ändringen av 1 mom. 2 c – punkten. Enligt denna ska en notarie inte i en endomarsammansättning få behandla ett mål där svarande är häktad eller har meddelats reseförbud. Redan i gällande lag finns de en bestämmelse enligt vilken en notarie inte får fungera som ordförande i en nämndemannasammansättning, om den åtalade är häktad. Förslaget begränsar alltså ytterligare en notaries behörighet på det sättet att han eller hon inte får behandla ett mål där svaranden för den gärning som åtalet gäller har meddelats

reseförbud. En annan ändring jämfört med nuläget är att efter reformen begränsningen som föranleds av häktning och reseförbud ska gälla också de mål som notarien handlägger ensam. Såsom det ovan har konstaterats är begränsningen enligt gällande lag i kraft endast då en notarie fungerar som ordförande i en nämndemannasammansättning.

En utvidgning av nämnda begränsning att gälla också de mål som notarien sitter ensam grundar sig på att häktning och reseförbud vardera utgör eventuella tvångsmedel också de i mål som notarien efter reformen själv kan avgöra. Enligt tvångsmedelslagen kan man under vissa förutsättningar ty sig till såväl häktning som reseförbud, om en person misstänks för ett brott på vilket kan följa fängelse i minst ett år. Utan den föreslagna bestämmelsen vore det alltså möjligt att svaranden i ett mål som en notarien ensam avgör är häktad eller har meddelats reseförbud. Det är inte motiverat att ge en notarie behörighet att fungera som domare i sådana mål.

Som det också framgår av paragrafen gäller den endast fall då svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud för den gärning som åtalet gäller. Också efter reformen kan en notarie alltså behandla en fängelse- eller bötesfänges mål samt mål där svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud för ett annat brott.

Att lyfta fram reseförbud vid sidan av häktning som ett tvångsmedel som hindrar en notarie att behandla ett mål angående en person som tvångsmedlet riktar sig mot kan motiveras med kravet på konsekvens. Om det att svaranden är häktad avlägsnar behandlingsbehörigheten för en notarie, kan det inte anses motiverat att ett annat tvångsmedel som kraftigt ingriper mot en persons frihet inte medför motsvarande följder. I detta sammanhang ska ytterligare minnas att ett reseförbud enligt 2 kap. 1 § i tvångsmedelslagen är ett alternativt tvångsmedel till häktning.

I 1 mom. 2 c – punkten begränsas också faktiskt notariens nuvarande behörighet att behandla tvångsmedelsärenden. Enligt gällande lag kan en notarie med undantag för häktnings- och reseförbudsärenden behandla ärenden enligt tvångsmedelslagen. Efter reformen har en notarie inte längre överhuvudtaget behörighet att avgöra tvångsmedels-

ärenden enligt tvångsmedelslagen. Till denna del är det fråga om att skriva in gällande praxis i lagen. T.ex. behandlades år 2006 vid tingsrätterna 5 100 tvångsmedelsärenden av vilka notarier och tingsfiskaler avgjorde 81 stycken. Vidare talar för förslaget att tvångsmedelsärendena har samband med ofta grova brott och att det kan vara till och med mycket svårt att avgöra dem.

Trots ändringen ska en notarie i samband med huvudsaken fortsättningsvis kunna behandla tvångsmedelsärenden. I samband med behandlingen av åtalsärendet ska en notarie alltså vara behörig att fatta behövliga beslut t.ex. om att hålla i kraft ett beslut.

Det föreslås också att det till nämnda underpunkt c fogas en bestämmelse om att en notarie inte ensam ska få döma ut ett fängelsestraff och inte heller behandla ett ärende för vilket det har föreskrivits ett annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader. I gällande lag gäller denna avgränsning av behörigheten allmänt alla mål som behandlas i endomarsammansättning, men för yrkesdomarnas del föreslås det att avgränsningsbestämmelsen upphävs på de grunder som ovan angetts i anslutning till motiven till 2 kap. 6 § i rättegångsbalken. Nämnda tillägg till tingsrättslagen blev alltså nödvändigt på grund av att man inte står i beråd att utvidga behörigheten för notarier att avgöra ett ärende ensam.

I 2 mom. 1 punkten i lagrummet föreslås en bestämmelse om att lagmannens ska kunna förordna den som har tjänstgjort som notarie i fyra månader att i enskilda fall fungera som medlem i en tredomarsammansättning i brottmål. Till denna del motsvarar reformförslaget den lagstiftning som redan nu gäller i civilprocessen, dvs. att lagmannen kan förordna en notarie som medlem i en sammansättning med tre lagfarna domare. Särskilt med hänsyn till domstolspraktikens utbildningsrelaterade målsättning kan sådana förordnanden anses motiverade.

Den nu gällande bestämmelsen i 17 § 2 mom. 4 punkten om förordnande för en notarie att fungera som ordförande i en nämndesammansättning ska upphävas. Förslaget grundar sig på att efter reformen en yrkesdomare ensam kan avgöra alla sådana mål, för vars behandling det för närvarande är

möjligt att förordna en notarie, dvs. mål där man kan döma ut ett fängelsestraff på högst två år. Eftersom det inte kan anses motiverat att en notarie i nämndemannasammansättning avgör mål där straffmaximum överskrider två år, ska efter reformen en sammansättning med en notarie och tre nämndemän inte längre vara möjlig.

Förutom nämnda ändringar föreslås det i lagrummet vissa språkliga revideringar som inte inverkar på innehållet i sak.

Det föreslås inte att det i lagen tas in en bestämmelse som motsvarar 2 kap. 7 § i rättegångsbalken om när en notarie ska överföra det mål han eller hon behandlar att behandlas i en annan sammansättning. Också utan en uttrycklig bestämmelse är det dock klart att en notarie ska överföra det ärende han eller hon behandlar till en sammansättning som är behörig enligt 2 kap. i rättegångsbalken, då notarien märker att han eller hon inte enligt 17 § är behörig att behandla målet. Också efter reformen motsvarar alltså förfarandet den praxis som för närvarande iakttas.

Eftersom enligt 3 a § i tingsrättslagen en tingsfiskals behörighet motsvarar en notaries fulla behörighet, kommer tingsfiskalens behörighet att på motsvarande sätt i någon mån att inskränkas.

2 Ikraftträdande

Det förslås att lagarna träder i kraft den 1 januari 2009. Mandatperioden för de kommunfullmäktige som väljs vid kommunalvalet under hösten 2009 inleds först vid ingången av år 2009. Kommunfullmäktige väljer tingsrätternas nämndemän och deras mandatperiod följer kommunfullmäktiges mandatperiod.

Enligt allmänna processrättsliga principer träder de nya sammansättningsbestämmelserna i kraft genast då lagen har trätt i kraft med undantag för den avvikelse som nämns i följande stycke. T.ex. kan sammansättningen med tre tjänstedomare användas i de brottmål där huvudförhandlingen inleds sedan den nya lagen har trätt i kraft fastän målet väckts under den gamla lagens tid. På motsvarande sätt är en endomarsammansättning vid huvudförhandlingen tillåten, fastän målet enligt den

lag som upphävs hör till en nämndemanna-sammansättning.

Det föreslås också små inskränkningar av notariernas och tingsfiskalerna behörighet bl.a. på det sättet att de inte längre fungerar som ordförande i nämndemannasammansättning i brottmål. Om t.ex. en notarie i ett sådant fall under den gamla lagens tid har utfärdat stämning vid en brottmålsförberedelse, är stämningen fortfarande giltig, men den behöriga sammansättningen för den huvudförhandling som hålls efter det att lagen trätt i kraft bestäms enligt de nya bestämmelserna. Om huvudförhandling i ärendet har inletts innan den föreslagna lagen har trätt i kraft, kan målet dock enligt den övergångsbestämmelse som har intagits i tingsrättslagen behandlas enligt nu gällande bestämmelser. Den föreslagna övergångsbestämmelsen gör det alltså möjligt att efter det att lagen har trätt i kraft i samma sammansättning fortsätta behandlingen av en huvudförhandling i nämndemannasammansättning som inletts av en notarie eller en tingsfiskal, fastän enligt förslaget en notarie inte längre kan förordnas att fungera som ordförande i en nämndemannasammansättning. Den föreslagna övergångsbestämmelsen kan alltså motiveras särskilt med processekonomiska synpunkter, eftersom man utan övergångsbestämmelsen vore tvungen att hålla huvudförhandlingen helt på nytt t.ex. om ärendet medan den lag som upphävs är i kraft skjuts upp med stöd av BrRL 6 kap. 10 § och huvudförhandlingen fortsätter efter det att de nya bestämmelserna har trätt i kraft.

3 Förhållande till grundlagen och lagstiftningsordning

Enligt 3 § 3 mom. i grundlagen utövas den dömande makten av oberoende domstolar, i högsta instans av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen. I 98 § i grundlagen är vidare föreskrivet om de domstolar som utövar den dömande makten. Med undantag för de högsta domstolarna och riksätten saknar grundlagen bestämmelser om sammansättningen för domstolar. Enligt 100 § 2 mom. i grundlagen är de högsta domstolarna domföra i en sammansättning med fem

ledamöter, om inte något annat antal bestäms särskilt i lag.

I grundlagen uppställs det alltså inte särskilda krav på tingsrättens domföra sammansättning eller om nämndemännens deltagande i beslutsfattandet. I propositionen föreslås det inte heller en utvidgning av andras än do-

marnas behörighet i rättsskipningsärenden. Av nämnda orsaker kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut upphävs i rättegångsbalken 2 kap. 5 § 3 mom., sådant det lyder i lag 768/2002, ändras 2 kap. 1, 2 och 4 §, 6 § 1 mom. och 7 § samt 8 kap. 4 §, sådana de lyder, 2 kap 1 § i lag 1052/1991 och 1181/2000, 2 § i nämnda lag 1052/1991 och i lag 690/1997, 4 §, 6 § 1 mom. och 7 § i nämnda lag 1052/1991 samt 8 kap. 4 § i nämnda lag 768/2002, samt fogas till 2 kap. en ny 3 a § som följer:

2 kap.

Om domförhet

1 §

I brottmål är en tingsrätt domför med ordföranden och tre nämndemän.

Tingsrätten får även handlägga brottmål i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

2 §

Tingsrättens sammansättning enligt 1 § 1 mom. kan förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman.

3 a §

Om en nämndeman får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

Om en medlem i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två medlemmar.

4 §

Tingsrätten får fortsätta handläggningen av ett tvistemål i den sammansättning enligt 3 §

som den hade när behandlingen inleddes, även om målet under rättegången förändras så att det ska behandlas i en sammansättning som avses i 5 § 1 mom. Detsamma gäller, om ett ärende som har väckts senare och som ska behandlas i en sammansättning som avses i 5 § 1 mom. förenas med huvudsaken för handläggning i samma rättegång.

6 §

I brottmål är tingsrätten domför även med ordföranden ensam, om det inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs strängare straff än fängelse i högst två år, eller om det enskilda brott som avses i åtalet är något av följande brott:

- 1) våldsamt motstånd mot tjänsteman,
- 2) grov stöld,
- 3) grov förskingring,
- 4) grov bruksstöld av motordrivet fortkaffningsmedel,
- 5) grovt häleri,
- 6) grov skadegörelse,
- 7) grovt bedrägeri,
- 8) grovt betalningsmedelsbedrägeri,
- 9) straffbart försök till något av de brott som nämns i 1—8 punkten.

7 §

Om tingsrätten när den behandlar ett mål i den sammansättning som avses i 6 § anser att målet ska behandlas av tingsrätten i en sam-

mansättning enligt 1 §, ska målet överföras för handläggning i en sådan sammansättning.

Om ett mål under huvudförhandlingen förändras så att det ska behandlas av en domstol som är sammansatt enligt 1 § 1 mom., får dock tingsrätten fortsätta att behandla målet i en sammansättning enligt 6 §, om lagmannen eller en tingsdomare är rättens ordförande och det kan anses ändamålsenligt att fortsätta handläggningen.

8 kap.

Behandling av ansökningsärenden

4 §

Behandlingen av ett ansökningsärende ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål, om ärendet är tvistigt och

1) gäller samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad eller underhåll för make,

2) gäller vårdnad om barn, umgängesrätt eller underhåll för barn,

3) gäller adoption, eller

4) är ett ärende som avses i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999)

I andra tvistiga ansökningsärenden får tingsrätten besluta att behandlingen ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål.

Bestämmelserna i 7 § om följderna av försummelser från den som har del i saken och bestämmelserna i 10 § om avgörandet av ärenden ska iakttas oberoende av hur ett ärende behandlas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) 6 kap. 11 § 1 mom., sådant det lyder i lag 243/2006, som följer:

6 kap.

Om huvudförhandling

11 §

Om domstolen på grund av bristande domförhet måste ta in en ny medlem under pågående huvudförhandling, ska en ny huvudförhandling hållas. När ett mål behandlas i den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 2 mom. i rättegångsbalken behöver en ny hu-

vudförhandling dock inte hållas, om den nya medlemmen har varit närvarande under hela huvudförhandlingen. En ny huvudförhandling ska likaså hållas, om behandlingen av målet har skjutits upp en eller flera gånger med mer än sammanlagt 30 dagar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av tingsrättslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i tingsrättslagen av den 28 juni 1993 (581/1993) 5 § 1 mom., 6 § 3 mom. och 17 §, av dem 17 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 467/2001 och 247/2006, som följer:

5 §

I den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 2 mom. och 3 § i rättegångsbalken ska ordföranden och en av de andra medlemmarna vara tingsrättens lagman eller tingsdomare.

6 §

Om en nämndeman förlorar sin behörighet eller annars blir olämplig att sköta ett nämndemannauppslag, ska tingsrätten i den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 1 mom. i rättegångsbalken befria nämndemannen från uppdraget eller bestämma att nämndemannen inte på en viss tid får sköta nämndemannauppslaget. Innan nämndemannen befrias från sitt uppdrag ska han eller hon ges tillfälle att bli hörd.

7 §

Kommunfullmäktige väljer nämndemännen för en period som motsvarar kommunfullmäktiges mandatperiod.

Om en huvudförhandling pågår vid utgången av den mandatperiod som föreskrivs i 1 mom., fortsätter nämndemannens uppdrag tills målet är avgjort i tingsrätten.

De nämndemän som väljs i kommunen skall så rättvist som möjligt representera kommuninvånarnas ålders-, närings- och könsfördelning samt de språkliga förhållandena i kommunen.

Genom förordning av statsrådet bestäms hur många sammanträden en nämndeman får delta i under ett kalenderår.

17 §

Lagmannen får förordna

1) den som tjänstgjort som notarie i två månader att i tingsrättens kansli handlägga och avgöra följande mål och ärenden:

- a) inskrivningsärenden som avses i 5 kap. 1 § i jordabalken (540/1995),
- b) ansökningsärenden,
- c) mål som avses i 5 kap. 3 och 14 § i rättegångsbalken, samt

2) den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att i enkla tvistemål som gäller fordringar träffa sådana avgöranden som avses i 5 kap. 27 a § i rättegångsbalken och att fungera som ordförande i tingsrätten i följande fall:

- a) vid sammanträden med en domare i ansökningsärenden,
- b) vid muntlig förberedelse och vid huvudförhandling med en domare i enkla tvistemål som gäller fordringar,

c) vid sammanträden med en domare i brottmål, om det inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader och svaranden inte har häktats eller meddelats reseförbud för något av de brott som avses i åtalet; i dessa fall får dock inte annat eller strängare straff än böter dömas ut,

d) vid sådant skriftligt förfarande som avses i 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997); i dessa fall får dock inte annat eller strängare straff än böter dömas ut, och

e) vid sammanträden med en domare i ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter.

Dessutom får lagmannen förordna den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att delta i behandlingen av enskilda mål som

1) medlem i en sammansättning enligt 2 kap. 1 § 2 mom. eller 2 § i rättegångsbalken,

2) medlem i en sammansättning enligt 2 kap. 3 § i rättegångsbalken, och

3) medlem i fall som avses i 6 kap. 1 § i rättegångsbalken eller i 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål.

En notarie får inte förordnas att ensam eller såsom ordförande för tingsrätten behandla ett mål som på grund av sin art eller sin omfattning ska anses vara svårt att avgöra.

—————
Denna lag träder i kraft den 20 .

När ett mål eller ärende vars huvudförhandling har inletts före ikraftträdandet av denna lag behandlas i domstol, ska de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet iakttas.

Helsingfors den 12 juni 2008

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Tuija Brax*

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut upphävs i rättegångsbalken 2 kap. 5 § 3 mom., sådant det lyder i lag 768/2002, ändras 2 kap. 1, 2 och 4 §, 6 § 1 mom. och 7 § samt 8 kap. 4 §, sådana de lyder, 2 kap 1 § i lag 1052/1991 och 1181/2000, 2 § i nämnda lag 1052/1991 och i lag 690/1997, 4 §, 6 § 1 mom. och 7 § i nämnda lag 1052/1991 samt 8 kap. 4 § i nämnda lag 768/2002, samt fogas till 2 kap. en ny 3 a § som följer:

Gällande lydelse

2 kap.

Om domförhet

1 §

I brottmål är en tingsrätt domför med ordförande och tre nämndemän.

Tingsrätten är i den sammansättning som nämns i 1 mom. domför även i mål eller ärenden som gäller

- 1) samlevnadens upphörande, äktenskaps-skillnad och underhåll för make,
- 2) vårdnad om barn, umgängesrätt och underhåll,
- 3) fastställande eller upphävande av faderskap,
- 4) adoption,
- 5) vad som stadgas i lagen angående förmynderskap, samt
- 6) tvister till följd av hyresförhållanden.

Om tingsrättens domföra sammansättning när den är jorrdomstol bestäms i fastighetsbildningslagen (554/1995).

Föreslagen lydelse

2 kap.

Om domförhet

1 §

I brottmål är en tingsrätt domför med ordföranden och tre nämndemän.

Tingsrätten får även handlägga brottmål i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

2 §

Tingsrätten kan ha ytterligare en lagfaren medlem när den behandlar mål eller ärenden som nämns i 1 §, om det skall anses motiverat med hänsyn till målets *eller ärendets* omfattning eller av andra särskilda skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman.

Om en nämndeman har fått förhinder sedan huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

2 §

Tingsrättens sammansättning enligt 1 § 1 mom. kan förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman.

(se föreslagen 3 a § 1 mom.)

3 a §

Om en nämndeman får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

Om en medlem i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar får förhinder efter det att huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två medlemmar.

4 §

Tingsrätten får fortsätta handläggningen av ett tvistemål i den sammansättning enligt 1 eller 3 § som den har då behandlingen inleddes, även om målet under rättegången förändras så att det enligt dessa lagrum skall behandlas av en annorlunda sammansatt domstol. Detsamma gäller om ett käromål, som har väckts senare och som med stöd av 1 eller 3 § skall behandlas av en annorlunda sammansatt domstol, förenas med huvudkäromålet för handläggning i samma rättegång enligt 18 kap.

4 §

Tingsrätten får fortsätta handläggningen av ett tvistemål i den sammansättning enligt 3 § som den hade när behandlingen inleddes, även om målet under rättegången förändras så att det ska behandlas i en sammansättning som avses i 5 § 1 mom. Detsamma gäller, om ett ärende som har väckts senare och som ska behandlas i en sammansättning som avses i 5 § 1 mom. förenas med huvudsaken för handläggning i samma rättegång.

6 §

I brottmål är tingsrätten domför även med ordföranden ensam, om det för det brott som nämns i åtalet med hänsyn till de omständigheter som anges där inte stadgas *något annat* eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader. Härvid kan det inte dömas till strängare straff än böter.

6 §

I brottmål är tingsrätten domför även med ordföranden ensam, om det *inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs strängare straff än fängelse i högst två år, eller om det enskilda brott som avses i åtalet är något av följande brott:*

- 1) våldsamt motstånd mot tjänsteman,
- 2) grov stöld,
- 3) grov förskingring,
- 4) grov bruksstöld av motordrivet forskaffningsmedel,
- 5) grovt häleri,
- 6) grov skadegörelse,
- 7) grovt bedrägeri,

- 8) grovt betalningsmedelsbedrägeri,
9) straffbart försök till något av de brott som nämns i 1-8 punkten.
-

7 §

Om tingsrätten, när den behandlar ett mål i den sammansättning som nämns i 6 §, anser att målet skall behandlas av en domstol som är sammansatt enligt 1 § 1 mom, skall målet överföras till behandling i en sådan domstol.

(ny)

7 §

Om tingsrätten när den behandlar ett mål i den sammansättning som avses i 6 § anser att målet ska behandlas av tingsrätten i en sammansättning enligt 1 §, ska målet överföras för handläggning i en sådan sammansättning.

Om ett mål under huvudförhandlingen förändras så att det ska behandlas av en domstol som är sammansatt enligt 1 § 1 mom., får dock tingsrätten fortsätta att behandla målet i en sammansättning enligt 6 §, om lagmannen eller en tingsdomare är rättens ordförande och det kan anses ändamålsenligt att fortsätta handläggningen.

8 kap.

Behandling av ansökningsärenden

4 §

Om det är fråga om ett ansökningsärende som avses i 2 kap. 1 § 2 mom. 1, 2, 4 eller 5 punkten och ärendet är tvistigt, skall behandlingen fortsätta i den ordning som bestäms för behandling av tvistemål. I andra tvistiga ansökningsärenden kan tingsrätten besluta att behandlingen skall fortsätta i den ordning som bestäms för behandling av tvistemål. Oberoende av det sätt på vilket ärendet behandlas skall vad som i 7 § i detta kapitel bestäms om följderna av försummelser från den som har del i saken och vad som i 10 § i detta kapitel bestäms om avgörandet av ärenden iaktas.

8 kap.

Behandling av ansökningsärenden

4 §

Behandlingen av ett ansökningsärende ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål, om ärendet är tvistigt och

- 1) gäller samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad eller underhåll för make,
- 2) gäller vårdnad om barn, umgängesrätt eller underhåll för barn,
- 3) gäller adoption, eller
- 4) är ett ärende som avses i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999).

I andra tvistiga ansökningsärenden får tingsrätten besluta att behandlingen ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål.

Bestämmelserna i 7 § om följderna av försummelser från den som har del i saken och bestämmelserna i 10 § om avgörandet av ärenden ska iaktas oberoende av hur ett ärende behandlas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) 6 kap. 11 § 1 mom.,
sådant det lyder i lag 243/2006, som följer:

Gällande lydelse

6 kap.

Om huvudförhandling

11 §

Om domstolen på grund av bristande domförhet måste ta in en ny medlem under pågående huvudförhandling, skall en ny huvudförhandling hållas. En ny huvudförhandling skall likaså hållas, om behandlingen av målet har skjutits upp en eller flera gånger med mer än sammanlagt 30 dagar.

Föreslagen lydelse

6 kap.

Om huvudförhandling

11 §

Om domstolen på grund av bristande domförhet måste ta in en ny medlem under pågående huvudförhandling, ska en ny huvudförhandling hållas. När ett mål behandlas i den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 2 mom. i rättegångsbalken behöver en ny huvudförhandling dock inte hållas, om den nya medlemmen har varit närvarande under hela huvudförhandlingen. En ny huvudförhandling ska likaså hållas, om behandlingen av målet har skjutits upp en eller flera gånger med mer än sammanlagt 30 dagar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av tingsrättslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tingsrättslagen av den 28 juni 1993 (581/1993) 5 § 1 mom., 6 § 3 mom. och 17 §, av dem 17 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 467/2001 och 247/2006, som följer:

Gällande lydelse

5 §

I den sammansättning som anges i 2 kap. 3 § rättegångsbalken skall ordföranden och en av medlemmarna vara tingsrättens lagman eller tingsdomare.

6 §

Om en nämndeman förlorar sin behörighet eller annars blir olämplig att sköta ett nämndemannauppdrag, skall tingsrätten i sammansättning enligt 2 kap. 1 § rättegångsbalken befria honom från hans uppdrag eller bestämma att han inte på en viss tid får sköta nämndemannauppdraget. Innan nämndemannen befrias från sitt uppdrag skall han beredas tillfälle att bli hörd.

7 §

Kommunfullmäktige väljer nämndemännen för en period som motsvarar kommunfullmäktiges mandatperiod.

(ny)

De nämndemän som väljs i kommunen skall så rättvist som möjligt representera kommuninvånarnas ålders-, närings- och könsfördelning samt de språkliga förhållandena i kommunen.

Genom förordning stadgas hur många sammanträden en nämndeman får delta i under ett kalenderår.

Föreslagen lydelse

5 §

I den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 2 mom. och 3 § i rättegångsbalken ska ordföranden och en av de andra medlemmarna vara tingsrättens lagman eller tingsdomare.

6 §

Om en nämndeman förlorar sin behörighet eller annars blir olämplig att sköta ett nämndemannauppdrag, ska tingsrätten i den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 1 mom. i rättegångsbalken befria nämndemannen från uppdraget eller bestämma att nämndemannen inte på en viss tid får sköta nämndemannauppdraget. Innan nämndemannen befrias från sitt uppdrag ska han eller hon ges tillfälle att bli hörd.

7 §

Kommunfullmäktige väljer nämndemännen för en period som motsvarar kommunfullmäktiges mandatperiod.

Om en huvudförhandling pågår vid utgången av den mandatperiod som föreskrivs i 1 mom., fortsätter nämndemannens uppdrag tills målet är avgjort i tingsrätten.

De nämndemän som väljs i kommunen skall så rättvist som möjligt representera kommuninvånarnas ålders-, närings- och könsfördelning samt de språkliga förhållandena i kommunen.

Genom förordning av statsrådet bestäms hur många sammanträden en nämndeman får delta i under ett kalenderår.

17 §

Lagmannen kan förordna

1) den som tjänstgjort som notarie i två månader att i tingsrättens kansli handlägga och avgöra

- a) inskrivningsärenden som avses i 5 kap. 1 § i jordabalken (540/1995),
- b) ansökningsärenden,
- c) mål som avses i 5 kap. 3 och 14 § i rättegångsbalken, samt

2) den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att i enkla tvistemål som gäller fordringar träffa sådana avgöranden som avses i 5 kap. 27 a § i rättegångsbalken samt att fungera som ordförande i tingsrätten

- a) vid sammanträden med en domare i ansökningsärenden,
- b) vid sammanträden med en domare i brottmål och i ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter, *dock inte vid behandling av häktnings- och reseförbudsärenden enligt tvångsmedelslagen (450/1987)*,
- c) vid muntlig förberedelse och vid huvudförhandling med en domare i enkla tvistemål som gäller fordringar, och

d) vid sådant skriftligt förfarande som avses i 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997); härvid kan dock inte strängare straff än böter dömas ut.

Dessutom kan lagmannen förordna den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att i enskilda fall fungera som

- 1) medlem enligt 2 kap. 2 § rättegångsbalken,
- 2) medlem i fall som avses i 6 kap. 1 § rättegångsbalken,
- 3) medlem i sammansättning enligt 2 kap. 3 § rättegångsbalken,

4) ordförande i sammansättning enligt 2 kap. 1 § rättegångsbalken, dock inte i brottmål i vilka den åtalade är häktad eller i vilka det för ett i åtalet avsett enskilt brott under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i två år.

En notarie får inte förordnas att ensam eller såsom ordförande för tingsrätten behandla ett mål som på grund av sin art eller sin omfattning bör anses vara svårt att avgöra.

17 §

Lagmannen får förordna

1) den som tjänstgjort som notarie i två månader att i tingsrättens kansli handlägga och avgöra följande mål och ärenden:

- a) inskrivningsärenden som avses i 5 kap. 1 § i jordabalken (540/1995),
- b) ansökningsärenden,
- c) mål som avses i 5 kap. 3 och 14 § i rättegångsbalken, samt

2) den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att i enkla tvistemål som gäller fordringar träffa sådana avgöranden som avses i 5 kap. 27 a § i rättegångsbalken och att fungera som ordförande i tingsrätten i följande fall:

- a) vid sammanträden med en domare i ansökningsärenden,
- b) vid muntlig förberedelse och vid huvudförhandling med en domare i enkla tvistemål som gäller fordringar,

c) vid sammanträden med en domare i brottmål, om det inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader och svaranden inte har häktats eller meddelats reseförbud för något av de brott som avses i åtalet; i dessa fall får dock inte annat eller strängare straff än böter dömas ut,

d) vid sådant skriftligt förfarande som avses i 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997); i dessa fall får dock inte annat eller strängare straff än böter dömas ut, och

e) vid sammanträden med en domare i ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter.

Dessutom får lagmannen förordna den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att delta i behandlingen av enskilda mål som

- 1) medlem i en sammansättning enligt 2 kap. 1 § 2 mom. eller 2 § i rättegångsbalken,
- 2) medlem i en sammansättning enligt 2 kap. 3 § i rättegångsbalken, och

3) medlem i fall som avses i 6 kap. 1 § i rättegångsbalken eller i 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål.

En notarie får inte förordnas att ensam eller såsom ordförande för tingsrätten behandla ett

mål som på grund av sin art eller sin omfattning ska anses vara svårt att avgöra.

*Denna lag träder i kraft den 20 .
När ett mål eller ärende vars huvudförhandling har inletts före ikraftträdandet av denna lag behandlas i domstol, ska de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet iakttas.*
